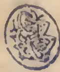

VINCENTII BVTII
MEDICI,
ATQVE PHILOSOPHI
DE CALIDO, FRIGIDO, AC TEMPERATO
ANTIQVORVM POTV
Et quo modo calida in delitijs vterentur.

AD EMINEN.^MVM PRINCIPEM
CAMILLVM
CARD. PAMPHILIVM.

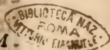

ROMÆ, Ex Typographia Vitalis Mascardi. MDCLIII.

SVPERIORVM PERMISSV.

EMINENTISSIMO PRINCIPI

CAMILLO CARD. PAMPHILIO

VINCENTIVS BVTIVS FELICITATEM.

INDARVS Poëta, Eminentiſſime Princeps, ille inquam, qui ob carminum elegantiam Atheneo famoſiſsimus, Plutarcho ſuauiſsimus dictus fuit in Olympia monet, vt quicunque aliquod opus aggreſſurus eſt, huic frontiſpicium ſplendidum faciat:

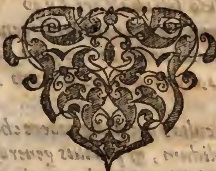
--- ἀρχομένυ δ' ἔργυ πρόσωπων
Χρὴ θέμεν τηλαυγές.

Incipiente opere frontiſpicium
Oportet facere præfulgidum:

Quo autem ego ſublimiori titulo has meas paginas nunc in lucem prodeuntes,

tes, vt cunctis gratæ ſint decorare, quam celſiſsimo Pamphilio nomine poteram? Cui hæc ſcripta; quam ſcientiſsimo Camillo, qui Tuſcis Mercurium ſonat commendare? Cui litterarij mei agelli primitias, quam beneficentiſsimo Principi, veluti meo clementiſsimo numini offerre, & conſecrare? Ea enim in te animi morum benignitas eſt; ea ſapientiæ ad ſummum excultæ ſublimitas, ea Regalis magnanimitas, vt altam fortunam virtutibus, quemadmodum de Pompeio Tullius prodidit exæques. Solita itaque Romana, auitaque generoſitate Cardinalis ampliſſime hoc votiuum munus, ac debitæ venerationis ἀνάθημα, hoc γεῦμα, hoc delitioſiſsimi ſpecimen potus, quem Eminentiæ tuæ porrigo ſuſcipe, humiliter petens, vt tantum auſum magnitudinis tuæ merito, deuotoque meæ obſeruantiæ affectui condones;

meque in protectione felicissima serues, qua alias singulari bonitate humanissimè recepisti. Interim Deum Optimum Maximum præcor, vt omnes cogitationes tuas tam lætus sequatur euentus, vt virtutibus tantis purpuræ gloria, & nouetur, & augeatur.

AD

AD AVCTOREM.

OMNIBVS in terris qua se lux publica mundi
Circumfert, Butii, tua virtus explicat alas
Nec, quod contingit mortalibus, occidet vnquam
Illius vis immortali prædita forma
Nil vulgare sapis, penetras arcana latentis
Naturæ, malis herbarum noscere vires
Aut Solis cursum, aut obscuræ sydera noctis
Menstrua quoue abeat diuerso Cynthia vultu.
Quin etiam ostendis quo potu antiqua vetustas
Vsa sit, vt calido sese oblectare Lyæo
Consuessent populi haud raro, & frigentia sæpe
Pocula miscuerint redimiti tempora sertis.
Doctum opus, atque ipso Musarum Principe dignum.
Voluere tam cultas nec dedignabere chartas
Gloria Romulidum, & proauis generose Camille
Addite Pamphilijs, & sacri muricis ostro,
Clarior at multo virtutibus, & tua forsan
Lux tribuet rebus splendorem, & nubila pellet.

Carolus de Comitibus Romanus.

Imprimatur, ſi videbitur Reuerendiſſimo P. Magiſtro Sac. Apoſt. Palatij.

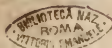
A. Epiſc. Verul. Viceſg.

REuerendiſſime Pater Sacri Palatij Apoſtolici Magiſter. Lectionem iuſſu tuo ad librum de calido, frigido, & temperato Antiquorum potu, doctrina, atque optimarum artium ſtudijs eruditi Vincentij Butij adhibui, & contra veritatem catholicam nihil reſiſtere, atque repugnare, neque bonis aduerſari moribus, egregiaque ſcitu digna continere animaduerti, ideo publici iuris fieri poſſe cenſeo. Romæ, die 30. Decembris 1652.

Ego Antonius Maria Rubeus Rauennas manu propria.

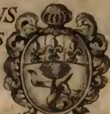
Imprimatur,

Fr. Vincentius Candidus Sac. Palatij Apoſt. Magiſt. Ord. Præd.

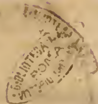

VINCENTIVS BVTIVS
ANNOS NATVS . 51 .

Romæ Superioru Permiſsu . 1653.

G. Courtois del.
Petrus Miotte Bur. D. Sculpsit

VINCENTII BVTII MEDICI, ATQVE PHILOSOPHI DE POTV ANTIQVORVM.

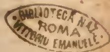
CAPVT I.

ARGVMENTVM.

AB exordio Mundi terræ fructus ad cibum, aquam ad potum, creauit Deus. Natura verò ad humidæ substantiæ continuè defluentis reparationem bibendi desiderium indidit, & horam, ac potus quantitatem edocuit. e quo appetitu licet primo omnes gentes antè diluuium aquam sumerent, pro vt à terra nascebatur, varia tamen posteà potionum genera à diuersis nationibus instituta fuerunt, inter quæ vinum præcipuum locum [illegible] inuenit, id autem ob ebrietatis periculum ipsis lymphis diluui oportuit, quarum administrationis modus in sequentibus demonstratur.

NATVRÆ conditor, omniumque opifex Deus in ipso Mundi principio ex vberrimo suæ bonitatis fonte, vndè, viua, & vitæ aqua profluit cunctis seminia rebus inspersit, quo perpetua fœcunditate, & prole multiplicarent, terræque fructus ad cibum, aquam verò ad potum singulari prouidentia parauit. Hinc Galenus Medicorum antesignanus, ac philosophorum clarissi- Gal. 1. de san. tu.

mus ait, quod prouida Natura, quæ nihil frustra, nihil casu, nihil sine ratione agit, & quæ in necessarijs non deficit pro illius humidioris substantiæ reparatione, quæ ex perpetuo corporum fluore dissoluitur potus desiderium indidit, virtutemque appetitus ad eius necessitatis horam dignoscendam, debitamque quantitatem assumendam immisit. Ex hoc naturali appetitu omnes quidem gentes licet ab initio solam aquam prout Natura subministrabat haurirent iuxtà illud Ecclesiastici: *Initium vitæ hominis aqua, & panis*; temporis tamen tractu Ægyptij primum, & Assirij; deinde Græci, ac tandem Romani varijs artibus potus parare instituerunt, quorum præstantissimus ex vuis exprimitur, quod vinum nuncupatur, cuius inuentum ijdem Ægyptij Osiri, Græci Baccho, Latini Saturno attribuerunt. Ex sacris verò paginis à Noë post diluuium iam secunda Mundi ætate incipiente liquet inchoasse. Quod suauissimum poculum, & medicaminum medicamen eximium cum in illis principijs haud decenter adhiberetur, euenit, vt & ipsum medela, ac normæ præscriptione egeret tum ob ebrietatis periculum, tum quod diuersis hominum temperamentis non æquè congruebat. Arrepta itaque fuga Dionysium in vndis latitasse fabulati sunt lyæum laticem lympha, quam pretiosissimam vocat Pindarus, attemperare oportere innuentes. Quæ quomodo ab antiquis administrari soleret, paucis nunc enarrare conabor.

Gal. l. de diff. cont. in princ.

Eccl. c. 29.

Gen. c. 9.

CAPVT II.

ARGVMENTVM.

AQua, quæ rerum Parens à Talete nuncupatur, duplex à terra scaturit, calida, & frigida. Homeri de duobus Scamandri fontibus, & Platonis de calidis, & frigidis Atlanticæ Insulæ aquis loci. Campania vtrósque fontes habet, Palestina, & Vngaria. In sylua Ammon solis aqua mane tepida, meridie frigidissima vespere calidissima. Apud Garamantas fons est die perfrigidus, nocte feruidus. Calidas autem aquas Ana primum in solitudine inuenit.

QVONIAM verò Aqua, quam rerum parentem Tales appellat duplex è terra scaturit calida inquam, & frigida, vt in Scamandri ad Ilium fluento maximum illud Homeri ingenium omnium quorum memoria extat sublimissimum ostendit, his numeris:

Κρουνὼ δ' ἵκανον καλλιρρόω, ἔνθα δὲ πηγαὶ Homer. Il. 22.
Δοιαὶ ἀναΐσσουσι σκαμάνδρου δινήεντος.
Ἡ μὲν γάρ θ' ὕδατι λιαρῷ ῥέει, ἀμφὶ δὲ καπνὸς
Γίνεται ἐξ αὐτῆς ὡσεὶ πυρὸς αἰθομένοιο.
Ἡ δ' ἑτέρη θέρεϊ προρέει εἰκυῖα χαλάζῃ,
Ἢ χιόνι ψυχρῇ, ἢ ἐξ ὕδατος κρυστάλλῳ.

Ad fluentum autem venerunt pulchrifluum: vbi fontes
Duo scaturiunt scamandri vorticosi.
Alter quidem aqua tepida fluit: circum autem fumus
Fit ex ipso velut ignis ardentis:
Alter verò æstate defluit similis grandini
Vel niui frigidæ, vel ex aqua crystallo.

Et Plato, qui ex Homerico fonte permultos riuu-

los in se ipsum deduxit Atlanticam delitiosissimam Insulam, ac rerum abundantissimam describens in ea tàm frigidos, quàm calidos fontes statuit inquiens: *Neptunus mediam Atlanticam Insulam exornauit, humoremque duplicis aquæ frigidæ, & calidæ ex terra abditis per fontes exteriores erumpere, alimentaque item varia, & abundantia per terras pullulare iussit*, & inferius: *Vtebantur autem fontibus tam calidis, quam frigidis iugi scaturigine exuberantibus, quibus inerat ad vtrumque vsum mirifica cum iucunditate salubritas. Porrò circà fontes habitationes constructæ erant, & arbores consita, receptacula quoque aquarum circumposita, partim quidem sub diuo patentia, partim verò sub tecto calidis lauacris hyberno tempore accomodata. regia seorsumque separata; atque alia mulieribus, alia item equis, cœterisque iumentis. Decens planè, & conferens vnicuique seruabatur:* hæc Plato. Campania quoque veteribus felix appellata est, quod calidos, frigidosque fontes habeat ad valetudinem magnoperè opportunos. Palestina item lacte, & melle manans terra, hoc est omnimoda vbertate referta, non frigidis tantùm lymphis abundat, verùm & calidas etiam scaturigines habet, quas Ana primus in solitudine adinuenit. Genesis cap. 36. *Ana inuenit aquas calidas in solitudine cum pasceret Asinos Sebeon patris sui.* Quanquàm Ibycus tradit ab Hercule repertas sibi à Vulcano indicatas, vt cum laboribus esset confectus recrearetur. Pisander verò Herculi à Minerua demonstratas. In Hungaria supra Budam frigidæ fons calidæ ita contiguus est, vt qui haustum veniunt duabus Vrnis, eodem in vestigio altera calidam, alteram frigidam haurire possint. In sylua Dei Ammon adest aqua Solis nuncupata, quæ matutino tempore est tepida, in meridie frigidissima vespertino verò tempore maxime calida. Apud Garamantas quidam fons extat tam frigidus diebus,

Marginal notes: Plato in Critia. — Gen. c. 36. v. 24. — Ibycus. — Natal. l. 7. Myth. c. 8. — Georg. Vvernher de admir. Vng. aquis. — Q. Curtius l. 4. — S. August. to. 5. l. 21. de Ciu. Dei c. 5.

vt non bibatur, tam feruidus noctibus vt non tangatur.

CAPVT III.

ARGVMENTVM.

Hinc calida balnea, & frigida lauacra reperta, hæc ad robur, illa ad sanitatem. Balinea laborum, lassitudinum, animi anxietatum remedia putabantur, ex itinere redeuntibus adhibebantur. Christianis lauari licitum erat. Apud Hebræos hospitum pedes calida lauabantur, pedes enim incedebant. lotis pedibus in conuiuium recipiebantur. Heroes ex Homeri, & Virgilij testimonio, Troiani, Græci, Romani, Persæ post balneum cœnabant.

IDCIRCO hominum solercia, quæ cuncta in sui commodum conuertere consueuit, quo luculentius tanto bono frueretur, atque in eius delitijs innataret frigida lauacra, & calda balinea excitauit, hæc ad hyemis vsum, illa ad æstatem accomodata. Et si Homero credimus, quem ad intelligentiam, ac multarum rerum peritiam plurimum conferre multa diues eruditione nos docet Plutarchus: quod ista ad sanitatem, ea ad duritiam corporum conferrent. Poëta enim in Iliade fortes vbi Heroes canit frigida adhibet. In Odyssea verò in Politia, calida administrat: Nam Telemachus cum Pisistrato apud Menelaum hospitio susceptus, postquam domum conspicierunt ad instar solis ornatam ad labra descendentes perpolita lauabant. Plutar. in Homer.

Ἐς ῥ' ἀσαμίνθους βάντες ἐϋξέστας λούσαντο. Hom. od. 4.

En-

Eustathius in Hom. Eustathius in eundem Homerum scribit Balneum introductum fuisse ῥύπου μὲν ἀποθετικόν, ἀναψυχῆς δέ τινος αἴτιον. vt sordes quidem mundaret, & aliqualis recreationis causa esset. Vlysses lauacrum narrans, quod sibi Circes ancilla pararat ait:

Hom. ody. 10.
Αὐτὰρ ἐπεὶ δὴ ζέσσεν ὕδωρ ἐνὶ ἤνοπι χαλκῷ,
Ες ῥ' ἀσάμινθον ἕσασα, λό' ἐκ τρίποδος μεγάλοιο,
Θυμῆρες κεράσασα κατὰ κρατός τε καὶ ὤμων,
Οφρά μοι ἐκ κάματον θυμοφθόρον εἵλετο γυίων.
Cæterum postquam efferbuit aqua in splendido aheno,
In labrum me collocatum lauit ex tripode magno
Suauiter fusa aqua per caputque, & humeros,
Vt mihi laborem animum rodentem demeret membris.

Pindarus ab Homero:

Pind. Nem. od. 4.
Οὐδὲ θερμὸν ὕδωρ τόσον
Γε μαλθακὰ τεύχει
Γυῖα, τόσον εὐλογία
Φόρμιγγι συνάορος.
Neque calida aqua tantùm
Quidem lassa reficit
Membra quantùm laus
Cithara consona.

Athen. l. 1. c. 20. Αὐτὰ enim ἄκη πόνων παντοῖα lauacra laborum omnium remedia cenlebantur. βαλανεῖον balneum ἀπὸ τοῦ βάλλειν τὰς ἀνίας dictum produnt, quod molestias pellat. Et vt Diuus Augustinus inquit, quod pellat ex animo anxietatem. Plato de legibus: *Vbique autem in ijs Gymnasia iuuenes, tàm sibi commoda, quàm senibus præparent: calidis balneis constitutis, & copiosè siccis appositis lignis, vt & remedium ægrotantibus, & lenimen labore defessis agricolis afferantur: quæ sanè curatio melior est, quam medici parum periti medela:* Plautus:

Plato 6. leg.

Plaut. in Mercat.
Nunquam ædepol omnes balneæ mihi hanc lassitudinem eximent.

Hip-

Hippocrates in lassitudine balneo vtitur. Galenus item lassitudini lauacrum adhibet: proindè ex itinere redeuntibus administrabantur. Idem Plautus in Epidico. Monet Epidicus Stratipoclem, vt ad lauandam Virginem peregrè venientem aquam calefieri iubeat:

Hip. 2. de dieta. Gal. de san. tu. 1. c. 6. & 4 c. 10. Plau. in Epidico sc. malè morigerus.

--- abi intro, at iube huic aquam calefieri.

In Bacchidibus:

--- aqua calet, eamus hinc intro, vt laues: Sc. 1.

... Nam vt in naui vecta es, credo timida es.

& in Truculento:

Sed obsecro hercle Astaphium, i intro, ac nuncia Sc. piscis ego credo.

Me adesse, tu i properè, & suade iam vt satis lauerit.

Priscis quoque Christianis lauari licitum fuit, non enim voluptatis tantum, sed sanitatis potissimum gratia balneum erat. D. Irenæus testis est D. Ioannem Euangelistam in balneis se lauasse. In hunc enim modum scribit: *Sunt qui audierunt eum dicentem, nempè Polycarpum, quoniam Ioannes Domini discipulus in Ephesum iens lauari cum audisset intus Cerinthum, exilierit de balneo non lotus, dicens, quod timeat ne balneum concidat, cum intus esset Cerinthus inimicus Veritatis.* Tertullianus in Apol. ait: *non lauar diluculo saturnalibus, ne & noctem, & diem perdam, attamen lauor honesta hora, & salubri, quæ mihi, & colorem, & sanguinem seruet.* De Monachis Palæstinæ quamuis asperrimæ vitæ Euagrius ait, crebrò balneis vsos fuisse. *καὶ βαλανείοις δ' οὐ συχνοῖς ὁμιλοῦσι. porrò balneis crebro vtuntur.* De Abb. verò Antonio pro singulari laude ponit Sozomenus à balneis abstinuisse, nec vnquam vnctum fuisse: *Oleo vngi, balneis, & similibus rebus vti recusauit, quippe corporis firmitudinem eiusmodi rebus humidis in mollitiem mutari solere censuit.* D. Cæcilia nobilissima Virgo Romana Domi balnea habebat, quorum adhuc vestigia Romæ in eius templo ad dexteram.

D. Irenæus l. 3. c. 3. adu. heres. Tertull. in Apol. adu. gen. 42. Euagr. l. 1. Hist. Eccl. c 21. Sozomen. l. 1. c 3.

ram in ingreſſu viſuntur. ſolebant enim Chriſtianæ
S. Aug. in reg. Monac ep. CIX. Virgines ſemel in menſe lauari Auguſtino teſte in regula Monacharum vbi ait: *Lauacrum corporum, vſuſque balnearum non ſit aſſiduus, ſed eo quo ſolet interuallo temporis tribuatur, hoc eſt ſemel in menſe, cuius autem infirmitatis neceſſitas cogit lauandum corpus, non longius differatur.* Apud Hebræos hoſpitum pedes calida lauabantur. In Geneſi enim Abraham tribus Angelis, quos ſub humana ſpecie tanquam peregrinos receperat ait:
Gen. 18. v. 4. *afferam pauxillum aquæ, & lauate pedes veſtros..* hanc verò
D. Chryſoſ. homil. 41. in Gen. calidam fuiſſe Chryſoſtomus auctor eſt in homilijs dicens: *Aquam tepidam inquit (Abraham) habeo ad lauandos pedes.* Cur autem hæc præberetur Oleaſter nos docet
Oleaſter in c. 19. Gen. his verbis: *Ratio vt reor, quare tunc hoſpitibus aqua ad pedes abluendos ad ingreſſum dabatur, eſt, quia omnes pedites incedebant, nec erat tunc vſus equorum, ideò ne illotis pedibus domum fœdarent, atque etiam, vt melius quieſcerent, pedes in ingreſſu lauare ſolebant, crediderim etiam tum temporis nudis pedibus homines inceſſiſſe.* Gloſſa ibidem ad caput XIX. lauate pedes veſtros moraliter ait, quod hoſpitibus ſolet fieri, vt affectus terreno puluere ſordidati, & acidia, & puſillanimitate tanquam puluerulentis ſqualoribus emundentur. loti verò ad menſam accedebant.
Iudic. Vndè in libris Iudicum: *Poſtquam lauerunt pedes ſuos, recepit eos in conuiuium.* Sic Heroes quoque priuſquam ad conuiuium accederent, balneum adire conſueuiſſe, & Homeri auctoritas, & Virgilij ſcripta teſtantur:

Vir. *Littore ahena locant alij, flammaſque miniſtrant.*

Vbi Seruius Ahena inquit parata erant à Troianis, vt ſe ante lauarent, quam cœnarent, cum Heroicis
Athen. l. 4. temporibus carne elixa non veſcerentur. Δεῖν enim θεραπεύσαντα τὸ σωμάτιον, καὶ λουσάμενον, ἰέναι περὶ δεῖπνον. oportere curato corpore, & loto ad cœnam

pro-

progredi Athenæus ex Aristotele asserit, qui indecorum esse dicit multo cum sudore, & puluere accedere ad conuiuia, quippe cum viro liberali, & ingenuo neque sordere, neque squalere conueniat, neque limo gaudere, vt Heraclitus inquit. Athenas Alarichus Rex ingressus, omnique genere comitatis exceptus, postquam & lauit, & cum selectissimis in vrbe viris epulatus est Vrbe cessit. Persæ item antequam cibum caperent lauare soliti erant. Quem morem, & Romanos nostros etiam tenuisse Plautus nobis demonstrat in sticho dicens: Zozimus hist. l. v. in Arcad. Xenoph. l. 8

Quam mox cocta est cœna? impransus ego sum. E. abi intro ad me, & laua. Plau. in sticho.

In Persa.

Locus hic tuus est hic, accumbe: ferre aquam pedibus, præbe tu puer.

Et in Amphitrione:

Lauisti. Amph. quid postquam laui? Alc. accubuisti.

Cicero de Or: *Cum lauti accubuissent*. Et orat. pro Deiotaro: *Huc te balneo priusquam accumberes, ducere volebat*, & in ep. ad Atticum: *Post. horam octauam in balneum, vnctus est accubuit*. Appianus Catonem Vticensem circa Vesperam à balneo ad cœnam transisse ait. Xiphilinus in Seuero: *Sub Vesperum iterum lauabatur, cœnabatque cum suis domesticis, & familiaribus*. Et in Traiano: *Traianus cœnauit lotus*. Apuleius 4. Metamor. anum inducit quosdam iuuenes mensa iam instructa ita alloquentem: *At vobis fortissimi, fidelissimique mei sospitatores iuuenes affatim cuncta suaui sapore percocta pulmenta præsto sunt. panis numerosus, vinum probè calicibus effricatis affluenter immissum, & ex more calida tumultuario lauacro vestro preparata*, & mox addit Apuleius: *In fine sermonis huius, statim se se deuestiunt: nudatique, & flammæ largissimæ vapore recreati, calidaque perfusi, & oleo peruncti* Cic. Appian. Xiphilin. in Seuero. Apuleius.

Mart. l. 10. ep. 48. Pli. l. 3. ep. 5. Vitru. l. 5. c. x. Spartian. in Hadr. Haly. in regali dispos.

mensas dapibus largiter instructas accumbunt. Martialis: *Nuntiat octauam Pharia*. Octaua enim hora lauabantur, vt etiam Plinius iunior, Vitruuius, & Spartianus asseuerant. Qui prandere consueuerant ante prandium lauabantur. Haly: *Balneo quidem sani post exercitium, & ante prandium vtuntur, quo ea, quæ per motum non benè dissoluta sunt purgentur, & euacuentur. Siccitas quam motus fecerat, humectetur, sordesque, quæ à vaporibus factæ à corpore egredientibus, & à puluere exterius superuenienti in ipso exercitio, depost abluantur*.

CAPVT IV.

ARGVMENTVM.

ADerant publica, & priuata balnea, quibus se frequenter lauabant. Prisci brachia tantum, & crura abluebant. Ex balneis calidæ vsus emanauit, quæ & defatigationi prodest, & partes internas lenit. à ieiunis post exercitium vel per se, vel cum vino sumebatur, nam frigida sola lædit. Hanc Cecilianus petijt vel ob lassitudinem, vel vt maiorem vini copiam absorberet.

Lamprid. in Commod.

Senec. l. 13. ep.

HABEBANT autem tum publica, tum priuata balnea quæ in luxum adeo quandoque cesserunt, vt Lampridius scribat Commodum Imperatorem septies per diem, atque octies lauisse, & in ipsis balneis edisse, quamquam Seneca tradit, quod antiqui moris Romani bracchia tantum, ac crura abluebant, qui scilicet sordes opere collegerant, coeterum toti nundinis lauabantur.

Ex frequenti autem balneorum consuetudine

cal-

caldæ quoque, seu calidæ aquæ, quam Græci pariter *θερμὸν*, & *θερμὸν ὕδωρ* appellant ad potũ vsum emanasse fieri potuit, cum ibi præstò ad bibendum haberetur; non extra enim tantùm adhibita recreat, & lassos reficit. Verùm, & interius assumpta, vt in libro de sanitate tuenda Plutarchus affirmat à defatigatione prodest, & partes internas lenit. Eupolis. Plutar. de sa: tu: Eupolis apud Ath. l. 3.

—τὸ χαλκίον·
Θερμαινέθ' ἡμῖν, καὶ θύειν πέπτειν τινά.
Κέλευ', ἵνα σπλάγχνοισι συγγενώμεθα.
Ahenum calfacere nobis aliquem, & aquam.
Iube decoquere visceribus, vt auxiliemur.

E nostris Tibullus: Tibull. l. p. eleg. vlt.

Et calidam fesso comparat vxor aquam.

Ieiuni namque post exercitium calidam, vel solam, vel cum vino bibere solebant, quod apertè demonstrat Athenæus dum inquit: *Oportet igitur sanitatis studiosos exercitationibus mediocribus vti, ne nimium sudent, & lauacris ita vt corpora madefiant, ac mobilia reddant. Postea aquam bibere tanquam vtilissimam, hyeme quidem, & vere calidam ferè, æstateque frigidam, ne stomachum soluat: at mediocrem bibere oportet multitudinem: quia præassumpta est hæc bonæ habitudinis gratia, ne syncerum vini robur per membra diffundatur, & ne extremis incidens vasculorum obsit. Quod si quis nostrum difficulter id faciat, dulcem aquam, vel calidam præasumito: hinc vinum maximè quod dictum est Protropon lesbium dulce, quia optimè disponit stomachum.* Hactenus Atheneus, ex quibus etiam deducitur calidam præpotam, aut vinum dulce ebrietatem prohibere. Athenæus l. 2. c. 2.

Frigidæ potio post exercitationes nisi calidam prebibas noxa non vacat: offendit enim non obscurè ventrem, & iecur, non nullis etiam neruos: Galenus. Cui inheret Princeps inquiens: *Si quis ieiunus abstinere non poterit, quin aquam bibat, & propriè post exercitium bibat priùs vinum aqua* Gal. in lib. de sal. die. n. 12. Auic. l. p. fen. 3. doc. 2 c. 8.

Oribas. l. 5. c. 27. *calida temperatum*. Vinum dicebat Herodotus ieiunis dandum est, indita quinta aquæ calidissimæ parte, sique admodum potens sit quarta. Calida præterea ieiuno assumpta renes ex itinere, seu alia causa excalfactos temperat; & à recrementis expurgat. Trallian. l. 9. Trallianus: *Bibere oportet antè omnem cibum aquam tepidam. Nihil enim renes adeò recrementis vacuos, temperatosque reddit, vt non amplius calculos procreare possint. Nam temporis spacio igneus ipsorum calor à tepore aquæ extinguitur*. Ex quibus illius Epigrammatis Martialis dilucidatio patet dùm canit:

Mart. 8. ep 60.

Caldam poscis aquam, non dùm mihi frigida venit.
Alget adhuc nudo clausa culina foco.

Cecilianus enim conuiua longè antè horam à puero nunciatam ad Martialem accedens itinere lassus calidam exposcebat. Nisi hanc fortasse petijerit, vt se ad copiosiorem vini potum præpararet. D. Basilius de lau. Ieiun. Basilius: *Noli te ad largiorem vini potionem aqua potu præparare. Ne te ad ieiunij mysteria introducat ebrietas*.

CAPVT V.

ARGVMENTVM.

Calidi potus vsus priuiò à Græcis deriuauit, etsi calidam Homeri tempore non bibebant, vt Iulius Pollux ostendit. Eos Plautus, quod caldum biberent reprehendit. Acron ait tepefactis aquis vti consueuisse.

A Græcis autem primò calidi potus consuetudinem emanasse omninò clarum est. Caldum tamen Homeri tempore non bibebant, vt Iulius Pollux, qui sub Commodo Cæsare Athenis docuit, de talento, & alijs numis

scri-

scribens explicat his verbis: *Tres semiobuli æris calidæ erant Philemon ait in Pice fabula. Hic verò magnam quis quæstionem soluat, de qua dubitaui sæpius, nùm apud aliquem veterum calida vtentium, de potu illud dici inuenire liceat. & hæc sanè apud Homerum claritatem habent magnam, nam si quis ignitos lebetes, cum lebetibus ignis expertibus comparet, putaret hos pro calida aquæ apparatu ordinari: Idem quoque fuerit illi in tripode igni apposito, qui ad lotionem calefiebat, quorum non paruus erat vsus. Apud Homerum enim non elixas carnes quidam Heroum comedebant, licet huiusmodi illi obsoniorum præparatio cognita fuerit, cum inquit, veluti lebes interius feruet, multo igne petitus, pinguedinem coquens tenelli porci: De potu verò apud Homerum nequaquam inuenire licebit, calidam aquam ad potum referri: apud Veteres autem Medicos & sanè cum Hippocrates inquit: frigidum infestum est neruis, ossibus, dentibus, & cerebro: manifestum est, quod calida dentibus offerenda sunt. Ego verò illud in Thesmophoriazusis Aristophanis dictum, Abenus calefcit, de Mulieribus potum præparantibus intellexi: Idemque in Eupolidis Populis, dictum est. Sed quòd nec illud in argumentum calidæ potationis sufficiens sit: succurrit mihi illud in Aristophanis Georgis manifestè de lotione dictum. Ex vrbe nunc in agrum discedamus, vt dudùm à nobis illic in folio æreo lotum puniamus. Illud quidem apud Philemonem, Aheni calidum erat ad bibendum comparatum, manifestè arguit calidi potationem. Nam numismatis bucca non lauacri est, sed potionis mensura:* Hucusque Pollux. scenæ decor Plautus de Græcis:

Iul. Pollux l.9.c.6.

5 aphor. 10

Plaut. in curcul.

Tum isti Græci palliati capite operto qui ambulant.
Quin incedunt suffarcinati cum libris, cum sportulis,
Constant, conferunt sermones inter se, tanquam drapetæ

Ob-

Obstant, obsistunt, incedunt cum suis sultis :
Quos semper videas bibentes esse in thermopolio .
Vbi quid surripuere , operto capitulo caldum bibunt .
Tristes, atque ebrioli incedunt .

Eos enim vti à latinorum moribus alienos arguit, tristesque, & ebriolos vocat, quodque caldum biberent. Damnat insuper, quod operto capite ambularent, cum nostris aperto incedere mos fuerit, Cels.l.?.c.4 adeo vt Celsus ne veste quidem velare cui caput infirmum erat non nisi vrgente necessitate permitteret. Acron super illum Horatij locum : Horat.l.3. od. 19.

Quo Chium pretio cadum
Mercemur? quis aquam temperet ignibus?

ait, *temperet idest tepefaciat. Nam tepefactis aquis solebant Græci vina temperare.*

CAPVT VI.

ARGVMENTVM.

Romani Reip. tempore thermas, & thermopolias reperunt, vt sordes abluerent, & calorem refocillarent, discalceati enim incedebant, vnde colicæ, & stomachi dolores, & affectus. Thermæ digestionem iuuant. Calda imus venter delectatur. Calda febrientibus, tepida pleuriticis offerebatur. Calda intestina refrigerantur. Epilepticis, apoplecticis, paralyticis, melancolicis, in frigido capitis dolore, astmate, tussi, ophtalmia, catharris, syncope in frigidis temporibus datur. In stomachi imbecillitate, inflatione, astrictione, canino appetitu, in renum affectibus, disuria, stranguria, & ad menstrua prouocanda porrigitur. Tiberina calefacta Valescus filios incurabili morbo oppressos sanauit.

A Romanis tamen ipso etiam Reip. tempore, quo omnia prudentia, & frugalitate florebant thermarum, ac thermopolias vsus receptus est, quippe qui excalceati solis soleis incedentes Balneis vbi sordes abluerent, & thermopolijs vnde calorem refocillarent indigebant; frequentes enim colicæ, ventris dolores, hyppocondriaci affectus, ac stomachi debilitates, & relaxationes, quibus testante Celso maxima Vrbanorum pars detinebatur, oriebantur. Thermas verò stomachi digestionem iuuare, ac eruditatem concoquere Satyrus Aquinas insinuat illo versu: Mart. l. 12 ep. 87. Dio Cels. l. p. & l. 4. c. v.

Et crudum pauonem in balnea portas.

Est enim caro pauonis dura, & difficillimæ digestionis. Hinc D. Augustinus: *Quis nisi Deus creator omnium dedit carni pauonis mortui, ne putresceret?* Apertè verò Haly demonstrat scribens: *Balneum corpus, & membra humectat, calorem naturalem confortat, digestionem optimam reddit, angustiam si qua est aufugat, poros aperit, superfluitates euacuat, dolores mitigat, viscositates, & ventositates dissoluit.* Columella delitias luxuriosorum arguens in hunc modum ait: *Vt apti veniamus ad ganeas: quotidianam cruditatem laconicis excoquimus: & exusto sudore sitim quærimus.* Horatius: Iuuenal. sat. 1. u. 143. D. Augu. stin. de ciu. Dei l. 21. c. 4. Haly in regal. disp. Columel. l. p.

Crudi, tumidique lauemur, & Persius:

Turgidus hic epulis, atque albo ventre lauatur. Hor. ep. 6.

Gutture sulphureas lentè exhalante Mephites.

Colicæ autem Cordubensis Dinasta ait, præsidium esse aquam, quæ multum fuerit excalefacta, hanc verò Auic. c. de aqua.

AEtius ser. 9. c. 30.

rò AEtius à cibo etiam porrigit de coli dolore ex frigidis, & pituitosis humoribus scribens: *Quod si sitis à cibo accedat aqua calida prabeatur; insensissima enim ipsis frigida existit*. Quod, & prius Antiphanes nouit, qui ideò calidam respuebat, quod sanus esset, nec suum tormina ventrem conturbarent:

Antiphan.

—ἐν χύτρᾳ δέ μοι.
Ὅπως ὕδωρ ἑφθὸν τὸ μηδὲν ὄψομαι.
Οὐ γὰρ κακὸν ἔχω, μηδ' ἔχοιμ' ἐὰν δ' ἄρα.
Στρέφῃ με περὶ τὴν γαστέρ' ἢ τὸν ὀμφαλόν,
Παρὰ Φερεκράτει δακτύλιός ἐστί μοι δραχμῆς.
—In olla autem mibi.
Aquam coctam non contingat cernere.
Non enim male habeo; & quidem auertat Deus. sin autem.
Turbent meum tormina ventrem, vel Vmbilicum,
Paratus ex optima mibi annulus drachma est.

Qui postremus versus ab alijs ita legitur:

Παρεστὶ ἰατρὸς φέρτατός μοι δάκτυλος.
Medicus adest optimus mibi digitus.

Hip. de liqu. vsu. Hip. l. de loc. in hom

Digito enim vomitus prouocatur, qui tormina aufert. Hippocrates verò sanitatis lumen, atque hominum Pæon calida imum ventrem delectari libro de liquidorum vsu asseruit, eamque febrientibus exhiberi iubet scribens: *Febricitantibus cibum ne offeras, neque sorbitionibus subtus aluum ducas, in potu dabis aquam calidam*, à quo Cordubæ Princeps Auicennas: *non oportet, vt bibatur in febribus nisi aqua calida*. Plinius secundus de medela ægritudinum in quotidianis febribus calidam cum vino austero, in tertianis, & quartanis aquam calidam porrigit; Insuperque in ijsdem quartanis vinum calefactum prebet. *Vini, inquiens, optimi Spateni, vel pecinium, vel puta adriani,*

Auicen. 3. 13. cap de contur. sto. Pli. secun. de medela ægrit. l. 3. tract. p.

 apbri-

ephriue, seu burgi Gallici ponde. IX. pensabis. Hinc quotidie in maiori calice potionem dabis, vini calefacti ieiunò donec totum bibat, & sanus erit. Trallianus Phreniticis tepidam aquam crebrius, & paulatim bibitam conducere dicit, frigidam autem aquam vitare oportere, eo quod tuta non sit. Plato aqua calida intestina refrigerari, & appetentiam concitari dicit. Idem Princeps: *Et illi quidem; quibus aqua calida arte iuuamentum præstat, sunt Epilexiam babentes, & melancoliam, & capitis dolorem frigidum, & Astma, & ophtalmiam, & bothor in gutture, & gingiuis, & Apostema post aures babentes, & rheumatismos, & vlcera in diaphragmate, & in puris solutionem in parte pectoris:* Menstrua præterea prouocat, & vrinam. Paulus vinum tenerum calente aqua temperatum apoplecticis, ac paralyticis potui tradit. Celsus in tussi porrigit: *Potus primùm aqua calida, deinde inuicem alijs diebus hæc, alijs vinum.* Et in catharro calidum potum laudat: *Si stomachus pituita impletur nihil edendum, bibendumque nisi calidum, vitatis tantùm bis; quæ pituitam contrahere consueuerunt.* Alexander in pleuritide tepidam dat. Galenus in syncope præter quam in æstare potionem calidam exhibet: *Quos syncope premit si quidem æstas sit, regio naturaliter calens, & æstuans, aut status cœli vehementer calidus, cum frigida vinum dabis: si nibil eiusmodi sit cum calida. Quæ tamen secundò, & tertiò dabitur potio, omninò calidam exhibendam curabis.* Areteus verò vinum dat primò calidum, deindè cibo exhibito frigidum, quod siti medeatur. Celsus in stomachi resolutione vinum meracum benè calidum, vel frigidum porrigit. Galenus in ipsius imbecillitate vinum vetus calefacit, & cum largo pipere præbet. Quamquam Plutarchus languente stomacho, & ob imbecillitatem confirmationis indi-

Trallian. c. 13, l. p.
Plato p. de re p.
Auic. l. p. fen. 2. c. 16.
Paul. l. 3. c. 18.
Cel. l. 4. c. 4
Cels. l. 4. c. 5
Alex. l. 6. c. p.
Gal 12. met. 3.
Aret. 2. ac. c. 3.
Celsus l. 4. c. 5.
Gal 7. met 4.
Plutar. 3. symp. v.

gente nihil calidum adhiberi debere asserit, sed vino tantùm dato mederi. Idem Celsus in stomachi inflatione scribit: *Cibis calidis neque inflantibus, eodemque modo calidis potionibus primò aqua, mox vbi resedit inflatio, vini austeri*. In eiusdem astrictione Aetius calidæ plurimum potum permittit; qui & in Canino appetitu potum præberi iubet antè cibum multum, & aceruatim bibendum; calidum, aut certè tepidiorem. Auicennas item in ieiunio vinum actu calidum, & plurimum ponticitate, & acetositate carens porrigi mandat. Trallianus in renum affectibus vt iam ostendimus tepidæ potionem imperat. Aetius quoque in disuria, & stranguria calidam præbet: *In potu plurima aqua calida dulcis exhibenda, ægerque assiduè ad mictionem cogendus; Si enim acre recrementum diutius in vesica moretur, partes ipsas corrodit, & exulcerat*. Valescus Valesius Tiberinam aquam calefactam liberis ægrotis propinare iussus, eos ab incurabili morbo sanauit.

Celsus l. 4. c. v.

Aetius ser. 9. c. 13. idem ser. 9. c. 21.

Auicen l. 3. fen. 13. tr. 2. c. 14.

Trallian. l. 9. c. 4.

Aetius l. xi c. 19.

Zozimus in hist. l. 2. initio.

CAPVT VII.

ARGVMENTVM.

Calidæ propinatio malæ valetudinis signum erat. Calidæ facultates ex Aetio. Senibus, ac delicatis exhibebatur. Senes calidum amant Vlyssis exemplum patrem ad balneum hortantis. Calda in itinere perfrigerafacto administrabatur.

Martialis cùm aliquando egrotaret, ac longo calidæ vsu tædio iam affectus esset setinum, niuesque appetens ita canebat:

Setinum, dominaque niues, densique trientes,
Quando ego vos medico non prohibente, bibam? Mart. 6.ep. 86.
Stultus, & ingratus, nec tanto munere dignus,
Qui mauult heres diuitis esse Midæ,
Possideat lybicas messes, Hermumque Tagumque,
Et potet calidam, qui mihi liuet aquam.

Cœnabis tanquam æger, ait Seneca: *Sed omnia ista perferemus facilè sorbitionem; & aquam calidam, & quicquid aliud intollerabile videtur delicatis, & luxu fluentibus, magisque animo, quàm corpore morbidis.* Sen. ep. 78. D. Gregorius in Pastorali de ijs, qui flagella metuunt scribit sæpè infirmos, quos fortis pigmentorum potio sinare non potuit ad primæuam sanitatem calidam opportunè datam reuocasse his elegantissimis verbis: *Quos cruciamenta non corrigunt nonnunquam ab iniquis actionibus lenia blandimenta compescunt. Quia & plerumque ægros, quos fortis pigmentorum potio curare non valuit, ad salutem pristinam tepens aqua reuocauit: & nonnulla vulnera, quæ curari incisione nequeunt, fomentis olei sanantur. Et durus adamas incisionem ferri minimè recipit, sed leni hircorum sanguine mollescit.* S.Gregor. Pastoral.curæ par. 3. admonit. 14. in fine. Medicas autem calidæ facultates Aetius in hunc modum expresse describit. *Aqua calida conuenit, vbi oportet excretionem præparare, & vbi quid attenuare, & vbi diffundere, aut liquefacere, aut mollire aut eluere, concoquere, aut discutere volumus: particulatim verò mucum ducit, & screatum adiuuat, & dolorem omnem mitigat, & præsertim in præcordijs, ac intestinis, ructum mouet, & flatum prouocat, vrinam, ac secessum ducit. Bona est etiam ad concoctionem, ac digestionem, & nutritionem, & augumentum. Menses ducit, neruis, & conuulsionibus idonea est, vt etiam Pleuritidi, & Peripneumoniæ.* Aetius l. 3. c. 165.

Calida etiam senibus, ac delicatis hominibus dabatur. Philo: Οἶνος ἐν ἐχθραῖς ταῖς ἡμέραις ἐκ-

Philo de vita contẽpl.

εἰσκομίζεται, ἀλλὰ διαυγέστατον ὕδωρ, ψυχρὸν μὲν τοῖς πολλοῖς, θερμὸν δὲ τῶν πρεσβυτάτων τοῖς ἁβροδιαίτοις. *Vinum per illos dies non præbetur: sed aqua limpidissima cæteris frigida, calida verò his, qui inter seniores delicatius habentur.* Calidum enim senectus amat. Proindè Plato senilia balnea, calida appellat, ijsque senes assuescere monet. Vlysses Laertem Patrem senem, ac squallidum ad balneum hortatur, ita enim Principem virum decere dicit, cui Laertes similis erat:

Plato 6. de leg.

Ody. 24.

> Τοιούτῳ δὲ ἔοικας, ἐπεὶ λούσαιτο φάγοι τε
> Εὑδέμεναι μαλακῶς. ἡ γὰρ δίκη ἐστὶ γερόντων.
> *Tali autem similis es, postquam lotus est, comeditque.*
> *Dormit molliter, hic enim mos est senum.*

Calida insuper ijs, qui iter in magnis frigoribus faciebant, præbebatur, vt Rasis in eorum regimine scribit his verbis: *Quod si frigus fortissimum fuerit, atque ipsum statim post comestionem iter incipere necesse fuerit: vinum purum tepefactum bibat, aut vinum cui tantum aquæ calidæ ammixtum est, vt ex ea tepefieri possit.*

Rasis l. 6. c. 2. ad Almans.

CAPVT VIII.

ARGVMENTVM.

ORientales populi caldam frequentarunt. Socrates, & antiqui Christiani calidam potarunt. Iustini, & Ignatij loci. Diuites, & pauperes calefactam aquam bibebant, seniores item qui delicatè viuerent. In cœnis funebribus à Christianis adhibebatur. S. Bernardus, Abbas Pyionius, alijque monachi sitim calida leuabant. Græci feruidam calici immiscebant.

AD sanitatem igitur aqua calida primò instituta fuit, hanc enim vt vidimus veteres medici in

in varijs morbis, & febribus ipsis administrabant. Deindè à plurimis etiam in communem vsum deducta, potissimum ab orientalibus populis, ac frigidi temperamenti hominibus, quorum stomachus calido totu egetat; iisque etiam qui imbecillioribus cibarijs vtuntur, ac ieiunio carnem castigant, vt de frugi, & parcissimo Socrate, & de antiquis Christianis legitur; illum enim suauissimus auctor Xenophon calidum bibisse insinuat in eius dictis ita referens: *Cuidam dicenti, calidam esse aquam, quam biberet: calida inquit, igitur tibi erit vbi lauari voles. At ille: Minimè, nam vt lauer frigida est. Nunquid ne, & pueris tuis eadem est sententia, vt neque, ad bibendum eam aptam putent? Non inquit ille: verùm pluries admirari soleo; quid nam ita voluptuosè ad horum vtrumque vtantur. Vtrum inquit, aqua istæc tua calidior est, quam quæ in Aesculapij templo est? Illa, inquit, quæ apud Aesculapium. Recordare igitur ait quam sis, & pueris tuis, & sacram aquam adeuntibus fastidiosior.* Nudis autem pedibus incedebat, sordido palliolo contentus. Christiani item Clem: Alexandrino teste nullos gerebant calceos, nudisque pedibus incedebant, & si id pati non possent, soleis vtebantur. Lucianus in Philopat. Christiani habitum describens inquit: Pallium putre, sine calceis, & tegmine capite incedens detonsa coma. Hos verò Apostolorum tempore calidam bibisse Iustinus Martyr significat in dialogo cum Tryphone inquiens: *Μὴ δ' ὅτι θερμὸν πίνομεν ἐν τοῖς σάββασι, δεινὸν ἡγῦσθε, ἐπειδὴ καὶ ὁ θεὸς τὴν αὐτὴν διοίκησιν τοῦ κόσμου ὁμοίως καὶ ἐν ταύτῃ τῇ ἡμέρᾳ πεποίηται, καθάπερ ἐν ταῖς ἄλλαις ἁπάσαις.* Idest. *Neque verò, quod calidam potamus sabbati die, piaculum esse putetis, cum Deus etiam hac die eandem suscipiat mundi gubernationem, quam & in alijs omnibus diebus.* Huc etiam spe-

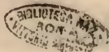
Xenoph. de fac. & dic. Socrat.

Laertius.

Clem. Alex. 2. pæd. 2.

Lucian.

Iustin. Mar dial. cum Tryphone Iudeo.

Ignatius ep.3 ad Magnesia.

ſpectat illud Ignatij Martyris in epiſtola ad Magneſianos poſt medium: ἕκαστος ἡμῶν σαββατιζέτω πνευματικῶς, μελέτῃ νόμων χαίρων, οὐ σώματος ἀνέσει, δημιουργίαν Θεοῦ θαυμάζων, οὐχ ἕωλα ἐσθίων, καὶ χλιαρὰ πίνων, καὶ μεμετρημένα βαδίζων: hoc eſt: *Vnuſquiſque noſtrum ſabbatizet ſpiritualiter meditatione legis gaudens, non corporis refocillatione, & remiſſione opificium Dei admirans, non pridiana comedens, & tepidam bibens, & ad præſcripta ſpatia obambulans*. Nec verò diuites ſolum, ſed & pauperiores etiam calefactam aquam bibebant. Arnobius: *Potio autem vini ſit prorſus incognita, nec ſedanda aliud admoueatur ſiti, quam liquor purus è fontibus caldore ignis intactus: & ſi fieri poteſt, manibus ſubminiſtratus cauis*. Philo Ebræus frugalia conuiuia Chriſtianorum Alexandrinorum, Eſſenorum nomine à vitæ honeſtate, deſcribens, quos & Hoſios hoc eſt ſanctos appellabant, calidam, vt ſuperius retulimus ijs, qui inter ſeniores delicatius tractarentur porrigi conſueuiſſe narrat. Vnde ex iſtius vſu, ac reliqua victus ratione ſobria, & naturæ legibus congruente eorum plurimi centeſimum vitæ annum attingebant. Qui antiqui Chriſtiani in cœnis etiam funebribus, ac ſuis agapis calida vtebantur, vt ex triclinij pictura apparet lunari forma, quæ in monumento primo arcuato cœmeterij Sanctorum Marcellini, & Petri inter duas lauros ad S. Helenam via Labicana extat. Vbi conuiuæ ſedent, puer autem à poculis iuxta tripodem in Emicycli medio ſtat in manu calicem habens, ſupra verò primarum ſedium conuictores à dextera parte ſcriptum eſt: IRENE DA CALDA, à læua AGAPE MISCE MI. S. Bernardus cum ſuis fratribus caldam bibebat. Idem enim in deſcriptione ſitus monaſterij Claræuallis de Alba amne inquit: *Hic iam in vicina domo caldariam*

Arnobius l. 2.

S. Hieron. de ſcript. eccleſ. in Marco & Baronius t. p an. Chriſti 64.

Boſius in Roma ſubterr. l. 3. c. 37

im-

implet; & se igni coquendum committit, vt fratribus potum paret, si fortè sterilis vindemia cultoris industria non benè responderit, & defectu sanguinis vuæ, de filia fuerit festucæ supplendus. In eius verò vita extat ipsum bucellam panis aqua calida madefactam sumere consueuisse: *Cibus eius bucella panis in aqua calida penitus emolliti cum exiguis sorbitiunculis erat.* Legitur quoque de Abbate Pyonio iam sene, qui cum vinum non biberet, calidam ei monachi offerebant. Auctor Græcus incertus: *Dicebant de Abbate Petro, cognominato Pyonio, qui erat in cellis, quia vinum non bibebat; Quando autem senuit, rogabant eum, vt sumeret modicum vini. Qui cum non acquiesceret, tepefaciebant aquam, & ita ei offerebant, & dicebat: Credite mihi filij, quia velut pro condito illud accipio, & adiudicauit se tepida aqua esse contentum.* S. Hieronymus ad Eustochium scribens memorat, quanto labore in eremo carnis tentationibus repugnarit, atque inter multa, ne ægris quidem calidæ vsum concessum fuisse refert: *De cibis*, inquit, *& potu taceo, cum etiam languentes monachi aqua frigida vtantur, & coctum aliquid accepisse luxuria sit.* A calidę verò in cœnis administratione apud Grecos vsum olim emanasse videtur ζέον idest feruidam calici immiscendi, quæ cum aquæ naturam habeat, & ignis sit particeps spiritum sanctum significare dicebant, & sanctorum feruorem; adhucque etiam concilij Florentini tempore aquæ calidæ guttulas Eucharistico latici instillabant.

S. Bernard. de monast. Claræuall.

l 3.c.1.eius vitæ.

Auctor Græc.incer in vit. Patr. l.v.n.35.

S. Hieron. ad Eustoch.

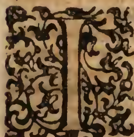
Euchologiũ seu Rituale Græcor.

CA-

CAPVT IX.

ARGVMENTVM.

Calida in luxu adhibebatur. Seruorum mora grauiter puniebatur. In Imperatorum palatio die, noctéque extabat. Cum aromatibus in vino infundebatur. Temperati viri eam spernebant. Pueri, ac puellæ, sponsæque ministrabant.

IN luxum autem vsurpata etiam calida aqua fuit. Vndè seruorum mora grauiter animaduertebatur. Ammianus: *Ita autem pauci inter eos seueri vindices delictorum, vt si aquam calidam tardius attulerit seruus trecentis adfligi verberibus iubeatur: si hominem occiderit, dominus blaterus exclamet. Quid faciat maniosus, & nequam?* Seneca: *Irrascuntur boni viri pro suorum iniurijs, sed idem faciunt, si calida non benè præbeatur, si vitrum fractum, si calceus luteo sparsus est.* Et iterum: *Parum agilis est puer, aut tepidior aqua potui erogata, aut turbatus thorus, aut mensa negligentius posita. ad ista concitari insania est.* Arrianus: Ὅταν δὲ θερμὸν αἰτήσαντός σου μὴ ὑπακούσῃ ὁ παῖς. ἢ ὑπακούσας χλιαρώτερον ἐνέγκῃ ἢ μηδ᾽ εὑρεθῇ ἐν τῇ οἰκίᾳ, τὸ μὴ χαλεπαίνειν μηδὲ ῥήγνυσθαι, οὐκ ἔστιν ἀρεστὸν τοῖς θεοῖς: *Cum vero te calidam poscente, puer non audierit, aut si audierit, tepidiusculam attulerit, aut planè in ædibus non fuerit: id non ferre grauiter, nec disrumpi iracundia: non ne Deo placet?* Plinius de M. Ofilio Hilaro. Qui cum populo admodum placuisset natali die suo, conuiuiumque haberet edita cœna, calidam potionem in pultario popoſcit, simulque personam eius

Marginal notes: Ammian. l. 28. — Senec. l. p. de ira. 12. — Ibidem l. 2. c. 25. — Arrian. l. p. c. 13. — Pli. l. 7. c. 53

eius diei acceptam intuens, coronam è capite suo in eam transtulit, tali habitu rigens nullo sentiente, donec accubantium proximus tepescere potionem ammoneret. Dio de Druso: Τῇ τε μέθῃ καταφορὴς οὕτως ἐγίγνετο, ὥστε ποτὲ νυκτὸς ἐμπρησθεῖσί τισιν ἐπικουρῆσαι μετὰ τῶν δορυφόρων ἀναγκασθείς, ὕδωρ αὐτῶν αἰτούντων, θερμὸν σφίσιν ἐγχέαι κελεῦσαι. *Adeo in temulentiam effusus, vt cum noctu quibusdam quorum ædes incendio flagrabant, cum stipatoribus opem ferre cogeretur, aquam poscentibus, calidam infundi iusserit.* Eunapius Sardianus in Philosophorum, Sophistarumque vitis in Ædesio de Ægyptio quodam Astrologo narrat, qui Cóstantinopolim hospes veniés, opiparam Cauponam irrupit ieiunus magno confecto itinere, ac præ siti pene enectus, iussitque vinum γλυκὺν ἠρτυμένον molle, & conditum aromatibus misceri sibi adnumerata pecunia. Cauponaria ministerio se accingebat, & discursabat satagendò, dumque Ægyptio poculum apponit, & depromptum vinum defundit à parturiente accersita (erat enim obstetrix) καταλιποῦσα τὸν Αἰγύπτιον πρὶν τὸ θερμὸν ὕδωρ ἐπιβαλεῖν κεκλωσμένα relicto Ægyptio priusquam hiescenti caldam aquam in vino infunderet ad puerperam accurrit, qua liberata ad hospitem reddit, qui deuelata infantuli sorte pleno poculo se proluit. Vnde liquet non prius vinum bibisse, quam Cauponaria reuersa calidam iniecisset. De Proeresio autem ait, quod temperatissimus esset, incalceatus Gallicas hyemes, & frigora in delitias conuerteret, Rhenum tantum non glaciatum biberet, ac totum vitæ curriculum exegerit calidæ potionem nunquam expertus. καὶ τὸν γε ὅλον οὕτω διετέλεσε βίον, ἀπαθὴς θερμοῦ γενόμενος ποτοῦ. Hanc vero cùm pueri, tùm & lepidissimæ puellæ, sponsæque, vt vetus adagium refert, ministrabant. *Caldam Nympha ministrat aquam.*

Dio cass. Rom. hist. l.57.

Eunapius in Ædesi.

CAPVT X.

ARGVMENTVM.

POtus calidus apud Graecos Imperatorum Graecorum tempore durabat. Iaponenses, ac Sinae populi calidum potant, apud quos antiquissimus est usus. Turcae item Chaoam excalefactam bibunt.

ALIDVM autem potum apud Graecos suo etiam tempore durasse Aponensis testatur: De potu enim qui hyeme sumi debet loquens, postquam frigidiorem probauit, qui non frigiditate omnina particípet aeris illius, sed ea quae potius aestatis, subiungit: *Graeci tamen ob quendam abusum continuè bibunt calidius. Antiquitus etiam vniuersaliter ita potabantur infirmi: licet in quibusdam morbis fortasse: vt thoracalibus expediat hyemeque praecipuè.* De Iaponensibus, Sinaeque populis legitur antiquum esse, vti & frequentem apud eos caldam bibendi vsum. Ioannes enim Hugo Linscotanus in nauigatione, de Iaponia in hunc modum scribit: *Vinum ex oriza coctum potant vsque ad ebrietatem. Post prandium olla cum calida apponitur, quam feruentem ebibunt aestate, & hyeme. Praedictae autem feruenti aquae puluerem iniiciunt ex herba quam Chaa vocant, in magnam huius potus estimationem. Indè qui aliqua opulentia pollent, loco ferè secreto aquam hanc seruant, eamque excipientes amicos summa benignitate depromunt. Ipsi eam Domini, Principesque praeparant, summo item vllarum, quibus herba custoditur, coquitur, ac propinatur pretio.* Vbi de Turcis quoque D. Paludanus haec annotat: *Turcae similem ferè modum in potu*

Petrus Aponen. concil. differ. 118.

Io: Hugo. Linscot.

potu Chaoa retinent, quam ex certis fructibus conficiunt Baccæ lauri similitudine, ac ab Aegyptijs Bon, siue Ban vocatur. Ex illis sesquipondo sumunt, quos aliquantum tostos in aqua 20. pondo coquunt, vsque ad medietatem. Hunc potum matutino tempore quouis, in tabernis suis feruentem hauriunt, ex figulinis ollis, eodem more quo nostrates Vinum igni eliquatum mane bibunt. Stomachum eo potu confortari arbitrantur, ac calefieri, ventositates expelli, ac obstructiones aperiri. De Sinensibus autem seu Chinensibus Nicolaus Trigautius in expeditione Christiana apud Sinas hæc habet: *Sinenses potu vtuntur feruenti, etiam in summo æstu; siue ille vinum sit, siue decoctio Cia, siue aqua. & sanè videtur id stomacho prodesse non parum, nam & Sinæ ferè diuturnioris sunt vitæ, & ad annum septuagesimum, ac sæpe octuagesimum viribus non admodum destituuntur. Hinc quoque euenire arbitror, quod Sinarum nemo calculari morbo laboret, qui nostros Europeos sæpe torquet, ex eo credo, quod perpetuo frigidam potent.* Io: Petrus Maffeius de Sinarum Regione: *Ceterum ex herba quadam expressus liquor admodum salutaris nomine Chia, calidus hauritur, vt apud Iaponios; cuius maximè beneficio, pituitam, grauedinem, lippitudinem nesciunt; vitamque bene longam sine vllo fermè languore traducunt.*

Nicolaus Trigaut. ex. ped. l. 1.

Io: Petrus Maffeius Indic. l. 6.

Ad nostros redeo.

CAPVT XI.

ARGVMENTVM.

Romæ in thermopolijs calda, vinum, & dulces potiones vendebantur. In ijsdem antiqua vina concreta dissoluebantur. Sinè liquatione etiam præfrigidum, & præcalidum bibebant. In Arcadia vinum vtribus exsiccabatur, vt gladio diuideretur. Calidum in myrrhinis poculis administrabatur, vitrea spernebantur. Crystallina adhibebantur. Tepescere dicebatur quando iam de frigiditate remiserat.

OMÆ Thermopolia aderant in quibus non calda tantum, sed & vina etiam, & dulces potiones vendebantur. Plautus in Curculione Græculos in Thermopolio bibentes ebriosos appellat, in Pseudolo verò dulcium potionum meminit:

Plautus in curcu.

Plau. in Pseu.

Ps. *Quid si opus fiet, vt dulce promat indidem, & quid bibet?*

Ch. *Rogas? Murrhinam, passum, defrutum, mellinum, mel quoiusmodi.*

Quin in corde instruere quondam cœpit Thermopolium.

Memorat, & Thermopolium in Trinummo.

Ecce hominem Stasime, nihili. Sat in Thermopolio.
Condalium es oblitus, postea quam thermopotasti gutturem?

Et in Milite:

Ac.3.sc.1.

Neque equidem heminas octo exprompsi in vrceum.
Neque illæ hic calidum exuunt in prandium.

Pa.

Pa. *Neque tu bibisti? Lu. Dij me perdant, si bibi.*
Pa. *Qui iam? Lu. quia enim obsorbui: nam mihi nimius calor*
Comburebat gutturem: alij sunt ebrij.
Postquam potarunt.

Ex quibus etiam colligi posset calida in Thermopolio Vetustate concreta vina dissolui consueuisse, & seruos illos ob ingluuiem thermopotasse gutturem: *Quo generosius vinum est, hoc magis vetustate crassescit.* Plinius. Vnde Lyricus: Plin.l.23.c.p

—Sapias, vina liques. Horat.p. car. od. x I.
Martialis: Mart. l. 9. ep. x.
Incensura niues dominæ Setina liquantur. Et alibi.
—Ne calda Sabello. Mart. I 2. ep 60.
Desit, & vt liquidum potet Alauda merum.

Qui bibunt vinum liquatum: Tertullianus. Calda enim vt ex Aetio ostendimus ad liquefaciendum aptissima est. Huiusmodi autem fuisse illud vinum creditur, quod Britānico propinatum fuit vetustissimum nempè, & ex optima nota, caldaque solutum; erant enim tunc Saturnalia, in quibus vino, & epulis maximè indulgebatur. Tacitus: *Illic epulante Britannico, quia cibos, potusque eius dilectus ex ministris gustu explorabat ne omitteretur institutum, aut vtriusque morte proderetur scelus, talis dolus repertus est. Innoxia adhuc, ac præcalida, & libata gustu potio traditur Britannico. Dein postquam seruore aspernabatur, frigida in aqua affunditur venenum: quod ita cunctos eius artus peruasit vt vox pariter, & spiritus eius raperentur.* Quamquam & absque liquefactione præfrigidum, & præcalidum etiam bibebant. Celsus in stomachi exulceratione: *Vino si febris non est, dulci, aut si id inflat, certè leni vtendum, sed neque præfrigido, neque nimis calido.* Aristoteles recenset vinum in Arcadia, in vtribus suspensis exsiccari con-

Tertul.l.4. con. Marcio.
Tacit. an.l. 13.
Cels.l.4.c.v
Arist.4.meteor.

consueuisse instar salis vt etiam gladio diuidi; & non alias quam aqua calida superimposita in liquorem potabilem reduci posset.

Calidum in Myrrhinis poculis bibebatur. Martialis:

Apophet.c xi. *Si calidum potas, ardenti Myrrha Falerno,*
Conuenit, & melior fit sapor inde mero.

Vitrea enim spernebantur. Idem:

Martial.l.14. ep 74. *Nullum sollicitant hæc Flacce, toreumata furem.*
Et nimium calidis non vitiantur aquis.

Chrystallina tamen diuites etiam adhibebant, quemadmodum de Tucca idem Martialis ostendit canens:

Mart l.x.ep 13 ad Tuccã. *Candida Setini rumpant Crystalla trientes.*

Persæpè enim callices caldæ feruore frangebantur. Ni dicere velimus generosa Setina suo fulgore Crystalla rumpere, dùm per ea mirabiliter translucent. De calido triente Persius:

Pers. sat.3. *—Calidumque trientem excutit è manibus.*

Calicem nempè calido vino, vel aqua calida mixto. Antiquus commentator. Trientem calidum: quia in potu miscebatur aqua calida gelidis, & gelida calidis. Martialis ad librum suum:

Antiquus M.S. Biblioth. S. Augustini. Martial.l.2. ep. 1. *Te conuiua leget mixto quincunce, sed antè,*
Incipiat positus quam tepuisse calix.

Quamquam de vini potius feruore intellexerit, quando iam animi excalefacti sunt, antequam frigescere incipiant. idem enim ad Plinium similiter de suo libro canebat:

Martial. ad Pli. *Hæc hora est tua dùm furit lyæus.*
Dùm regnat rosa, dùm madent capilli,
Tùm me vel rigidi legant Catones.

Posset, & pro frigida diluto sumi, quando iam aliquid de frigiditate remisit, veluti sumpsit Seneca, dum scripsit: *Videbis quosdam graciles, &c. frusta niuis*

Senec.4. Nat.

in

in scyphos suos dijcere, ne inter bibendi moram tepescant. Et Ouidius de suis studijs canens:

Illa bibit lector sitiens, mea pocula plenus,
Illa recens pota est, nostra tepebit aqua. Ouid. l. 3. de Ponto eleg. 4.

Recens enim aqua de fonte hausta ob insitam frigiditatem ea longè suauior est, quæ egelida facta in vase quieuit.

CAPVT XII.

ARGVMENTVM.

Calix à calida potione dictus. Antiqui mane insomnia calida, vel generoso vino expiabant. Vas pro calda decoquenda Abenum dicebatur propriè verò Romanis miliarium.

CALICEM autem à calida potione, qua conuiuantes vtebantur dictum fuisse Magnus Cassiodorus affirmat in psalmum enim decimum scribit: Cassiodor. in ps. x. *Calix dictus, eo quod assiduè calidam solebat suscipere potionem.* Et in ps. 15. *Calix à calida dictus est potione, quoniam sicut ille cor hominis exhilarat bibitus: ita & hic sanctas animas perpetuè iocundat haustus.* Denique in Psal. 75. *Sæpè diximus calicem mensuram esse potabilem: qua ægra siti corpora reparantur; dictus à calida potione, qua frequenter vtimur combibentes.* Et antè eum gloria Romanorum Varro in libris de lingua latina ita pariter prodidit; Varro de ling lat. l. 4. *Calix à caldo, quod in eo calda puls apponebatur, & calidum ea bibebant.* Vbi Turnebus in commentario non calda puls, sed calda plus legendum ait è veteri libro. Quod non verisimile sit in eo appositum fuisse pultem: sed

po-

potius aquam calidam. Infra enim etiam habet; vomer, quod vomit eo plus terram.

Insomnia quoque antiqui mane aqua calida generosoue temeto expiabant. De calida Aristophanes:

Aristoph. in ranis.

Ἀλλά μοι ἀμφίπολοι λύχνον ἅψατε
Καλπίσι τ' ἐκ ποταμῶν δρόσον ἄρατε
Θέρμετε δ' ὕδωρ
Ὡς ἂν θεῖον ὄνειρον ἀποκλύσω.
Agite ministri facem accendite.
Rorem è flumine urnulis baurite.
Lympham calfacite.
Vt diuinum somnium expiem.

De Mero Martialis:

Martial.l.11.

Amphora nunc petitur nigri cariosa falerni.
Expiet vt somnos garula saga meos.

Vas autem ad calidam decoquendam Græci καλκίον hoc est Ahenum vocabant, latini quoque eodem nomine nuncuparunt. Horatius:

Horat.ep.l.1.

--Emptis
Sub noctem gelidam lignis calefactat Ahenum.

Paulus I.C. c.18. de instr. & inst. leg.

Paulus I. C. *Nec multum refert inter cacabos, & Ahenum, quod supra focum pendet: his aqua ad potandum calefit, in illis pulmentarium coquitur.* Propriè tamen à Romanis Miliarium dicebatur. Atheneus: *Et miliarium vocatum à Romanis illud, quod in calidá aqua operationem preparatum*, cuius formam ita Seneca describit: *Facere solemus dracones, & miliaria, & complures formas, in quibus are tenui fistulas struimus per decliue circundatas: vt sæpe eundem ignem ambiens aqua per tantum fluat spacij, quantum efficiendo calori sat est, frigidá namque intrat effluit calida.*

Ath.l.3.

Senec. qu. nat. l.3.c.24.

CA-

CAPVT XIII.

ARGVMENTVM.

Thermopolia Romæ à Claudio ſublata. In funeſtis calida interdicebatur, antè horam quartam vti gulæ irritamentum probibita. Ea vomitum excitabant primò ſanitatis gratia ad humores expurgandos introducta, quemadmodum Cæſar faciebat, quæ poſtmodum in laſciuiam verſa eſt. Ideò crebræ vomitiones à clariſſimis autoribus reprehenſæ, præſertim quando ad nouam ingurgitationem adbibebantur. Huic autem peluis ſemper parata, quæ aliquando argentea, aliquando etiam aurea erat. Rex Dauid guttur iſtorum ſepulchrum vocat. Habacuc vomitum ignominiæ. Ructus reprobatur.

PORRO' Thermopolia Romæ à Claudio ſublata fuiſſe Dio his verbis teſtatur: Τά τε καπηλεῖα ἐς ἃ συνιόντες ἔπινον, κατέλυσε, καὶ προσέταξε μήτε κρέας τι ἑφθὸν, μήθ' ὕδωρ θερμὸν πιπράσκεσθαι, καὶ τινας ἐπὶ τοῦτο μὴ πειθαρχήσαντας ἐκόλασεν. *Cauponum tabernas, in quas coeuntes potabant, demolitus eſt, edixitque ne quis carnem elixam, aut aquam calidam venderet, in quoſdamque contra delinquentes animaduertit.* Qui præterea refert Caium Caligulam ob mortem Druſillæ ſororis interdixiſſe ne quis intra dies funeris ipſius aliqua in re lætitiam præſeferret. Vndè quidam ob aquam calidam venditam impietatis reus factus ab eo trucidatus fuit: τὸν πωλήσαντα θερμὸν ὕδωρ ἀπέκτεινεν, ὡς ἀσεβήσαντα. Ammianus ſcribit Ampelium Romæ Præfectum, vt gulæ irritamenta, & ganeas tetras in

Dio lib 60.

Dio l.59.

Ammian. Marcel. l. 28.

vrbe corrigeret statuisse, ne taberna vinaria antè horam quartam aperiretur, neue aquam vulgarium calefaceret quisquam. Hanc enim multi ad luxuriam quo maiorem, inde cum vini, tum cibi copiam ingurgitarent vomitum excitando conuertebant, quemadmodum Rhodios factitasse ferunt, quos ob id Stratonicus albos Cyreneos, Ciuitatemque illorum procorum ciuitatem vocauit. Sanè Romani à principio sanitatis causa vomitu vtebantur, vt Sobrij Cæsaris exemplum demonstrat, quem ante cibum vomuisse Tullius ad Atticum scribens narrat his verbis: *Post octauam in balneum, tum audiuit. De Mamurra non mutauit, vnctus est, accubuit, ἐμετικὴν agebat. Itaque & edit, & bibit ἀδεῶς & iucundè: Opiparè sanè, & apparatè: nec id solum, sed bene cocto, & condito, sermone bono, & si quæris libenter*. A balneo enim vomitus humores in stomacho stabulantes expurgat. Aetius de cruditate: *Commodissimum est aqua calida in balneo hausta vomere: velut abluendo ea, quæ in stomacho desident biliosa, aut pituitosa*; A quo Rabanus in cap. 7. Eccl. *Aiunt Medici, quod homo ieiunus si vomitum faciat, stomachi vitia purget, & choleram minuat*. Pompeius ingrato, quem diuitem effecerat obiecit, quod fecisset eum ἐκ πεινατικοῦ ἐμετικόν de sæpe esuriente, sæpe vomentem. Quoniam vero vomitiones tunc supra modum crebræ esse cœperunt, ea propter Asclepiades, qui eo tempore florebat, illas merito damnauit. Celsus pariter vomitum non luxuriæ causa, sed valetudinis fieri oportere commonefecit. Moralis item Seneca vomitores, qui vomunt, vt mox resarciantur taxat: *Vomunt, vt edant, edunt vt vomant epulas, quas toto orbe conquirunt, nec concoquere dignantur*. Philo quoque arguit inquiens πολὺς ἀκρατος, καὶ ὀψοφαγία, καὶ ἐπὶ πλήρεσι τοῖς ὄγκοις ἀπληστοι·

ἐπι-

Athen. l. 8.
Cic. l. 13. ep. 50. ad Attic.
Aetius ser. 9. c. 23.
Rabanus.
Pli. l. 26. c. 3.
Cels. l. 1. c. 3.
Senec. consolat. ad Albinam c. 9.
Philo de vita cont.

ἐπιθυμίαι, θερμολουσίαι τε ἄκαιροι, καὶ ἔμετοι, καὶ εὐθὺς πάλιν οἰνοφλυγίαι, καὶ ἔφεδροι γαστριμαργίαι *Multum merum, & edacitas, & in plenis opibus insatiabilia desideria, calida lauacra intempestiua, & vomitus, & statim rursus vinolentiæ, & insidentes ingluuies*. Plutarchus in Moralibus vti spontaneum in meretricibus abortum vituperat: *Vt meretrices aborsum prouocant, vt rursus impleantur, & voluptuentur, ita quidam in hoc ipsum corpus euacuant, vt rursus liceat ingurgitare*. Diuus Hieronymus increpat: *Multi*, ait, *impatientiam gulæ vomitu remediantur: & quod turpiter ingesserunt, turpius egerunt*. Alexis in opora: Plutar. D. Hieron. in can dicet dist. nou. de consec.

Vini multum non diluti bibis iam satur: nec vomis. Ath. l. 10.

In conuiuijs enim ad lauandum, vomendum, meiendum peluis parata erat. Pollux de vasis vomendi multos ait euomere κοτταβίζειν vocare; Vino enim in Cottabi ludo expleti vomebant. Vas autem λεκάνην idest peluim nominari Cratino teste in Horis: *Num fastidio laborat? alam ocyus quis, & peluim inferat*. Polyzelus quoque in Mimo Tindareo: In pelui primum ablues, èuomes, explebis. Scapham in Anagyro Aristophanes dixit: Herodoto ποδανιπτὴρ appellatur: ἐστὶ ποδανιπτὴρ ἀργυροῦς, ὅπου δαιτυμόνες ἐναπονίζοντο, ἐμοῦσι, οὐροῦσι. *Est peluis argentea, in quam conuiuæ lauant, vomunt, meiunt*. Qui item aurei vasis meminit, in quo prius Ægyptij vomebant, mingebant, pedesque lauabant, ab Amasi Rege in Iouis simulachrum conuersi. D. Augustinus: *Extruantur amplissimæ, atque ornatissimæ domus, vbi conuiuia opipara frequententur, vbicunque libuerit, & potuerit, diu noctuque bibatur, ludatur, vomatur, diffluatur*. Cicero in Pisonem: *In quo conuiuio nemo potest dicere, vtrum iste plus biberit, an vomuerit, an effuderit. Bibitur vsque eo* Pollux l. 1. c. 11. Herodot. Herod. l. 2. D. Augustin. l. 2. de ciu. Dei. Cic.

Dauid. *dum de solio ministretur*. Vnde de his Rex Dauid exclamat: *Sepulchrum patens est guttur eorum*. Vomentium enim ora vt mortuorum sepulchra fetent.

S. Augustin l. 4. c. 20. de Bap. con. Donat. S. Augustinus: *Pulmones vstione vini quotidiana putrescunt, & per ora veluti mortuorum spiritus tetri emittuntur.*

Martial. p. ep. 28.
Hesterno fœtere mero, qui credit Acerram,
Fallitur, in lucem semper Acerra bibit.

Habacuc. c. 2. u. 16. Habacuc vomitum ignominiæ vocat, ac gloriam offuscare dicit. *Circundabit te calix dexteræ Domini, & vomitus ignominiæ super gloriam tuam.* Vomitus enim qui non à morbo, vel ab aliquo stomachi affectu producitur: Verum ab immodico tantum cibo, potuque ventriculum onerante, deditoque studio excitatur, vtique detestabilis est, vt & ille, qui ab ebrietate promouetur, de quo Esaias:

Esaia. c. 19. *Dominus miscuit in medio eius spiritum vertiginis, & errare fecerunt Aegyptum in omni opere suo, sicut errat ebrius, & vomens*: Et cap. 23. Iudæos carpens dixit: *Omnes mensæ vestræ repletæ sunt vomitu, & stercore, seu vomitu stercoreo.* Hieremias:

Hierem. c. 25. idem c. 48. *Bibite, & inebriamini, & vomite.* Et cap. 48. *Allidet manum Moab in vomitu suo, & erit in derisum etiam ipse.* Sic etiam apud ingenuos ructus. Idcirco

S Chrysol. ser. 121. S. Chrysologus de diuite epulone ait: Diuem varijs crapulatum ferculis indigeriem suam ructasse ad cœlum.

Tertull. adu. Psych. c. 5. Tertullianus aduersus Psychicos: *Turpis epulonum ructus cœlum violat, cœlumque fœdior vomitio conspurcat.* Romanæ historiæ narrant Caium Imperatorem intempestiuis vsum balneis vomere consueuisse, ac rursum compotare.

Philo de leg. ad Cai. Philo de legatione ad Caium: *Octauo mense grauis morbus Caium inuasit, quia frugaliorem victus rationem, & salubriorem qua vsus sub Tiberio fuerat, mutauit in luxum Regium, multum enim absumebatur meri, cupediarumque; & pleno ventre non satiabatur*

tur concupiſcentia, accedebant eò balnea parum tempeſtiua, tum vomitus, rurſumque compotationes, & voluptates ventris. Vitellium verò tam crebro vomere ſolitum fuiſſe, vt ſolo alimentorum tranſitu paſceretur. Suetonius: *Vitellius epulas trifariam ſemper, interdum quadrifariam diſpertiebat in ientacula, & prandia, & cœnas, commeſſationeſque: facile omnibus ſufficiens vomitandi conſuetudine.* Dio: καὶ τὸ πλεῖστον καὶ τῆς ἡμέρας, καὶ τῆς νυκτὸς ἐδαπάνα, ἀπλήστως τε ἐμφορούμενος, καὶ συνεχῶς πάντα ἐξεμῶν, ὡς μόνῃ τῇ παρόδῳ τῶν σιτίων τρέφεσθαι. ἀφ' ὧνπερ καὶ ἀνταρκεῖν ἠδύνατο. ἐπεί οἵ γε συνδειπνοῦντες αὐτῷ πάντες κακῶς ἀπήλλασσον. *Magnam diei partem, noctiſque conſumebat in comeſſationibus, crebroque vomebat omnia, vt ſolo tranſitu ciborum nutriretur. Cui quidem rei ſufficere poterat, quamuis cæteri, qui cum eo cœnabant omnes miſere interirent.* Xiphilinus Plautianum omnium hominum intemperatiſſimum, & ingluuiei deditiſſimum fuiſſe ait, ita vt ſimul paſceret, & vomitaret, quod præ ciborum, & vini copia concoquere non poſſet. S. Ambroſius: *Spectaculum triſte*, inquit, *Chriſtianorum oculis, & miſerabilis ſpecies. Cernas iuuenes terribiles viſu hoſtibus, de conuiuio portari foras, & inde ad conuiuium reportari, repleri vt exhauriant, & exhauriri, vt bibant.*

Sueton. in Vitell.

Dion. in Vitell.

Xephilin. in Seuero.

S. Ambr. l. de Helia c. 13.

CAPVT XIV.

ARGVMENTVM.

Tepida vomitum ciet per ſe, vel cum vino comixta. Fœmina aquè ac viri vomebant. Vina dulciora, vinumque in vappam conuerſum vti ſtomacho magis infenſum deligebant. Pro horum ſimbulo Ægyptij aquaticum ſelem pingebant, qui cum ſumptos cibos euomuit rurſum auide vomit.

OMITVM autem tepida ciet. Celsus: *Qui vomere post cibum volet, si ex facile facit, aquam tantum tepidam ante debet assumere, si difficilius, aquæ vel salis, vel mellis paulum adijcere. At qui mane vomiturus est, ante bibere mulsum, vel hyssopum, aut esse radiculam debet; deinde aquam tepidam, vt supra scriptum, est, bibere.* Hippocrates ad vomitum prouocandum magnum vini poculum cum aqua tepida temperatum præbet. Ecclesiasticus: *Vtinam calidus, vel frigidus esses, sed quoniam tepidus es, ideo te vomam. Scio opera tua,* inquit D. Ioannes in Apocalypsi, *quod neque frigidus es, neque feruidus. Vtinam frigidus esses, aut feruidus. Itaque quoniam tepidus es, & nec frigidus, nec feruidus incipiam te euomere ex ore meo.* Vbi Areta Cesareæ Cappadociæ Episcopus scriptor Græcus peruetustus ait: *Tepidi metaphora decenter vsus est, quod etiam medici recentiores ad vomitum prouocandum adsumunt: Vnde etiam ijs, qui difficiles sunt ad vomitum, tepidæ aquæ potu eliciunt vomitum.* Ijdem etiam antiqui Galeno teste vino dulci post balneum vomitum prouocabant, quo ventriculum lauando apetitum excitarent, quem esuritionem Martialis appellat ad Turianum scribens:

Celsus. l. p. c. 3.

Hip. de inter. affec.

Eccl.

Apocalyp. c 9.

Areta.

Gal. 4. de sa. tu. 4.

Post hæc omnia forte si mouebit.
Bacchus, quam solet esuritionem.

Martial. l. v. ep. 75.

In Philænum:

Non cœnat prius aut recumbit ante.
Quam septem vomuit meros deunces.

Martial. l. 7 ep. 67.

Orexin Iuuenalis hoc est vehementem edendi auiditatem nuncupat:

--Tandem illa venit rubicundula, totum
Oenophorum sitiens, plena quod tenditur vrna.
Admotum pedibus, de quo sextarius alter

Iuuenal. sat 6.

Duci-

Ducitur ante cibum rabidam facturus orexin,
Dum redit. Et terram loto ferit intestino.
Marmoribus riui properant, aut lata falerno.
Peluis olet, nam sic tanquam alta in dolia longus.
Deciderit serpens, bibit, & vomit.

Fœminæ enim non minus ac viri vomebant. Seneca: *Fœminæ non minus potant, & oleo, & mero viros prouocant, atque inuitis ingesta visceribus per os reddunt, & vinum omne vomitu remittunt.* Plinius: *Cautissimos ex his balineis coqui videmus, exanimesq; efferri. Iam vero alios lectum expectare non posse, imò verò nec tunicam, nudos ibi protinus anhelos ingentia Vasa corripere, velut ad ostentationem virium, ac plene infundere, vt statim euomant, rursusque hauriant, idque iterum, tertiumque, tanquam ad perdenda vina geniti, & tanquam effundi illa non possint, nisi per humanum corpus.* Et alibi: *Illa perdidere imperij mores, illa, quæ sani patimur, luctatus ceromata ceu valetudinis causa instituta, balineæ ardentes, quibus persuasero in corporibus cibos coqui, vt nemo non minus validus exiret, obedientissimi vero efferentur. Potus deinde ieiunorum, ac vomitiones, & rursus perpotationes.* Ad quod allusit, & Palinurus seruus apud Plautum dum de ientaculo ait:

Senec. ep. 95.
Pli. l. 14 c. 22. ad initium.
Pli. l. 29. c. P. ad medium.
Plaut. in curcul. ac. p. sc. p.

-- Num tu Venerem vomere vis:

Vina autem dulciora deligebant, vt quæ in stomacho magis supernatarent, atque eam potionem tepidam assumebant, idem præstant simpliciter pota, si sint, quam consueuerunt dulciora. Ad hoc & τροπίαν, seu ἐκτροπίαν οἶνον hoc est euersorem, seu versum, & vappam factum vinum adhibuisse credunt, quod cum stomacho infensum sit vomitum facilime concitat. Hos autem tacitè delineare volentes Ægyptij aquati cum felem pingebant Horapolline in Hieroglyphicis teste his verbis: *Eum qui vbi sumptos cibos euomerit auide*

Paulus l. 1. c. 42. & Oribas. p syn. c 18. Gal in Hipp. de humor. com. 1. n. x1.
Horapollo l 2. c. 110.

de rursum vomat, & ita vt satiari non possit significantes, felem aquaticum pingunt. Hæc enim ore parit, & natans fœtum absorbet.

CAPVT XV.

ARGVMENTVM.

HOc pariter Græcanicum inuentum fuit. Ad bibendum in conuiuijs coactos sapiens è medio surgere, & vomere iubet, vt eos, qui sententiam dicturi sunt, quo eruditè loquantur. Musici ad conseruandam, & augendam vocem vomitum prouocabant. Pinnas ad promouendum adhibebant, quæ ex Phœnicoptero erant.

Athen. l. 15 ad principium.

SVM Græci pariter introduxerunt, vt nobis Atheneus testatur ex interprete dicens: *Postea quæstio fuit de cottabis, vt puto, & de ijs qui illis vtebantur: quos existimauit ex præsentibus quidam, eorum esse Medicorum, qui post purgationes balnei, stomachi gratia amystidem bibentes singultiunt: quarè inquit non antiquam esse consuetudinem huiusmodi, neque se quempiam antiquorum cognouisse, qui vsus sit hoc purgationis genere. Quamobrem eos increpare solebat Erasistratus Iuliates in libris de vniuersi tractatu, qui id facerent, quoniam oculis plurimum obesse dicebat, ventremque inferiorem continere.* Vomitum insuper apud antiquos ij procurabant, qui in conuiuijs multum edere, & bibere cogebantur, ad quos ita sapiens inquit: *Et si coactus fueris in edendo multum, surge è medio, & vome, & refrigerabit te, & non adduces corpori tuo infirmitatem.* Ij pariter; qui post epulas sententiam dicturi erant, quo magis aptè, & eruditè loquerentur. Plutarchus in sym-

Eccl. c. 31. n. 25.

ſympoſio docens in conuiuijs philoſophandum conſulit vomitum ei, qui peritè dicere vult, ſi quidem caput vinum tentare cœperit. Salomon in prouerbijs monens apud hominem liuidum non eſſe cœnandum inquit: *Cibos quos comederas euomes, & perdes pulchros ſermones tuos*. Hoc eſt vt eleganter dicas cibos per vomitum educes, & in ijſdem prouerbijs inferius ait: *Verba congregantis filij vomentis*. Vbi Salomon filium vomentis ſe vocat, quoniam exonerato vomitu ſtomacho, capiteque leuato ad docendum accingebat. Conſimiliter & Muſici ad conſeruandam, vel augendam vocem inter cœtera clyſtere, vomituque purgabantur. Ad quem etiam promouendum pinnas adhibebant. Ariſtophanes:

Plutar. in ſymp.
Pro. c. 23.
Pro. 30.
Suetonius in Nerone c. 20.
Ariſtoph. in Acharneń.

Φέρε νυῦ ἀπὸ τῆ κράνους μοι τὸ πτερόν
Λα. Τουτὶ πτίλινον σοι. Δι. τῆς κεφαλῆς νυῦ μου λαβοῦ
ἵν' ἐξεμέσω. βδελύττομαι γὰρ τοὺς λόφους.
Dic nunc aufer à galea pennam mihi
La. *Eccam tibi hanc pennam. Di. tene meum caput,*
Vt euomam. Nam criſtas has abominor.

Vbi Scholiaſtes: pinnam quærit, vt vomat. Conſueuerunt enim difficilè vomentes pinna vti. Et Plato comicus metaphoricè in plebem:

Plato comic.

Λαβοῦ λαβοῦ τῆς χειρὸς, ὡς τάχιστα μου
Μέλλω στρατηγὸν χειροτονεῖν ἀγύρριον,
Αἰτοῦντα λεκάνην, καὶ πτερὸν, ὅπως ἐμέσῃ.
Apprehende apprehende quam celerrime manum meam,
Imperatorem decreturam iſtum Agyrrhium.
Quærentem peluim, ac pennam, vt ſcelus euomat.

Martialis:

Martial. l. 3. ep. 82.

--Suggeritque ructanti
Pinnas rubentes.

Ex Phœnicoptero enim erant, cui rubens penna.
Dat mihi penna rubens nomen.

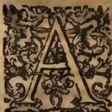
Sueton in Claudio.c. 33. Suetonius de Claudio: *Nec temere vnquam triclinio abscessit, nisi distentus, & madens, & vt statim supino, ac per somnum hianti pinna in os inderetur ad exonerandum stomachum*. Qui mos illi demum exitio fuit Tacito auctore his verbis: *Igitur exterrita Agrippina; & quando vltima timebantur, spreta præsentium inuidia, preuisam iam sibi Xenophontis medici conscientiam adhibet. Ille tanquam nisus euomentis adiuuaret, pinnam rapido veneno illitam faucibus eius demisisse creditur.*

Tacit. l. 12. an. ad finé.

CAPVT XVI.

ARGVMENTVM.

A calida, decocta prouenit. Cruda enim laboriosa. Aquam decoquere, vitroque demißam refrigerare Nero inuenit, quam & morti proximus exoptabat. Aqua prius calefacta magis refrigeratur, Imperatoribus parabatur, citius refrigeratur. Cyrus Choaspis aquam decoctam in expeditionibus portabat. Aqua decoctione omnem prauitatem amittit. Hippocrates decoctam agnouit. Aristenætus vinum feruenti mixtum per canalem aquæ ad conuiuas delatum scribit. Tepidam etiam bibebant teste Epicharmo, quam Athenienses metaceras vocabant. Huius & Martialis meminit.

Calida decocta dimanauit. Aqua enim cruda inflat, & terrestres quasdam partes retinet: Vnde bibentibus laboriosa efficitur. Alexis:

Alexis apud Ath. l. 3. c. 21.

Ὕδατος ἀπέφθου κύαθον, ἂν δ' ὠμὸν πίη,
Βαρὺ, καὶ κοπῶδες.

Incoctæ aquæ crudum bibas si poculum.
Laboriosa fit, & grauis.

De-

Decoctione verò flatus illi euaporant, illæque terrestres partes ignea vi discedunt. Ignis enim proprium est diuersas naturas segregare: atque ita decocta aqua ex grauium, & terrestrium separatione leuior, & subtilior est. Huius inuentorem in summo illo Romanæ magnitudinis fastigio Neronem fuisse referunt. Plinius: *Neronis Principis inuentum est, decoquere aquam, vitroque demissam in niues refrigerare. Ita voluptas frigoris contingit sine vitijs niuis. Omnem vtique decoctam vtiliorem esse conuenit: item calefactam magis refrigerari subtilissimo inuento.* Qui ideo ad vrbe fugiens, dum clandestinus ad villam introitus pararetur, aquam ex subiecta lacuna potaturus manu hausit, & hæc est inquit Neronis decocta vt Suetonius refert, fameque interim, & siti interpellante panem quidem sordidum oblatum aspernatus est, aquæ autem tepidæ aliquantulum bibit. Decoctam item nominat Atheneus, & ei ὁμόχεσιν Galenus in stomachi intemperiei curatione inquiens: *Aquam dedi niue refrigeratam veluti Romæ præparare solent calefacientes prius secundum eam præparationem quam ipsi decoctam vocant.* Cuius consuetudinem alij postea Imperatores retinuerunt. Plutarchus Domitiani Præceptor: *Omnis aqua prius calefacta magis refrigeratur, & inalgescit, vt ea quæ Imperatoribus paratur igni admota dum ferueat, vase dehinc multa niue accumulata circundato frigidior redditur.* At non intensiùs tantum, sed citius etiam ex Aristotele in meteorologicis refrigeratur, vbi scribit: *Confert autem ad celeritatem congelationis, & præcalefactam fuisse aquam, citius enim refrigeratur: quapropter multi cum aquam refrigerari cito voluerint ad solem ponunt primo.* Galenus: *Cum aquam frigidissimam reddere voluerimus niue, & ipsam prius calefactam, vt facilius permutetur refrigerabimus: nam quodque prius calefactum à vicinis in se totum alterationem promptius*

Plin.l.31.c.3
Sueton.in Nero.
Athen.l.3.
Gal.7.met.4.
Plutar.6.symp.4.
Arist.p meteor.c.2.
Gal.4.in 6.epid.te.x & lib.de 6o. aquæ c.p.

Auicen.l.p. fen.2. doct. 2.c.16. *ob raritatem admittit*. Auicennas: *Aqua calida citius recipit frigiditatem, & citius coagulatur ratione fortis raritatis*. Præsente calore frigus fortius agit, vt frigore calor; ignis enim aqua resperſus vehementius incaleſcit. Sol maiorem in mari æſtum, quam in terra gignit, quod aqua magis quam terra illi aduerſatur.

Nazianz. — ἄγειον οἶδμα θαλάσσης ſerum æſtum maris.

Mart.l.2.ep 85. De decocta Martialis:

Vimine clauſa leui niueæ cuſtodia coctæ. Et in apophoretis:

Martial. apoph. 1 141 *Spoletina bibis, vel Marſis condita cellis*
Quo tibi decoctæ nobile frigus aquæ.

Iuuen. ſat. 5. Iuuenalis:

Si ſtomachus Domini feruet vinoque, ciboque
Frigidior Geticis petitur decocta pruinis:
Non eadem vobis poni modo vina querebar
Vos aliam potatis aquam.

Decoctam Choaſpis aquam Cyrus Perſarum Rex in expeditionibus ſecum portabat, de eo ita ſcribente

Herodotus in clio.1.c. 1. Herodoto: καὶ δὴ καὶ ὕδωρ ἀπὸ τοῦ χοάσπεω ποταμοῦ ἅμα ἄγεται τοῦ παρὰ Σοῦσα ῥέοντος, τοῦ μόνου πίνει βασιλεύς, καὶ ἄλλου οὐδενὸς ποταμοῦ. τούτου δὲ τοῦ χοάσπεω τοῦ ὕδατος ἀπεψημένου πολλαὶ κάρτα ἅμαξαι τετράκυκλοι ἡμιόνειαι κομίζουσαι ἐν ἀργυρέοισι ἀγγείοισι, ἕπονται ὅποι ἂν ἐλαύνοι ἑκάστοτε. *Portatur etiam aqua ex flumine Choaſpe Suſa præterfluente, ex quo vno ex omnibus fluminibus Rex potat. Cuius Choaſpis aquam decoctam, & in argentea Vaſa diffuſam, ferentes permultæ carrucæ quatuor rotarum mulis trahentibus, aſſiduè comitantur quocunque ille proficiſcitur:*

Apud Athen.l.2.c 2. Hæc Herodotus. Cteſias Cnidius declarat quomodo aqua hæc Regia ſequebatur, & quomodo in vaſis poſita afferebatur, eam, & leuiſſimam eſſe inquiens, & ſuauiſſimam. Auicennas dicit decoctionem omnem aquæ prauitatem abijcere. Supra Hippocratem phi-

philoſophari difficile. Non latuit diuiniſſimum ſenem hoc arcanum, etenim ſcribit in Epidemijs : *Aqua vt frigida fiat, minuſque noceat decocta poſtquam eſt aerem quidem ſuſcipiat. Vaſculum vero non plenum ſit, & operculum habeat.* Philo θερμὸν hoc eſt caldam vocat, quam refrigerari ſolere tradit : Νῦν μὲν γὰρ ἄχρι τοῦ σῶμα, καὶ ψυχὴν παρεθῆναι πίνουσι ἀθρόως, καὶ ἀπνευστὶ χαίροντες ἔτι καὶ προσφέρειν τοῖς οἰνοχοουμένοις κελεύοντες, κἂν διαμένωσιν ἀγανακτοῦντες, ὅτι τὸ θερμὸν λεγόμενον παρ' αὐτοῖς ποτὸν περιψύχουσι. *Nunc enim vſque ad animi, corporiſque languorem potant abſque reſpiratione bibentes, & vltro pincernas vrgentes, indignanteſque illis ceſſantibus, dum caldam, quam vocant, frigeſaciunt.* Aetius ex Ruffo: decoctam ex puriſſimis vndis aquam; ac refrigeratam, denuò calefactam potui optimam eſſe ait, his verbis: *Optimum igitur erit, ſi aquam his, quas ſupra diximus dotibus approbatam in fictili vaſe decoxeris, inde frigere permiſeris, poſtea rurſus calefactam propinaueris.* Ariſtænetus vinum calidum feruenti à pincerna aqua lepido aſtu miſcere facit, ac per riuum dimittere, quo temperatum ad conuiuas appellat. Inquit enim: *Immiſit in canalem famulus potionis eximiæ plenas fialas, quæ ſecundo fluctu ferrentur breui inter ſe interuallo diſtinctæ. Singula autem pocula in morem nauicularum perelegantor natantia rectum gerebant medicæ arboris folium, quod vicem exhibebat velorum, rectum curſum tenentibus fialis, quæ ſuopte ingenio lentæ, ac tranquilla aura gubernatæ tanquam naues citò puppim inflante vento cum dulciſſimis oneribus ad conuiuas appellebant rectà. tranſeuntes enim quiſque calices apprehendens manu ebibebamus æqualiter omnes, & modicè mixtos. Nam de induſtria prudens pincerna tanto calidius iuſto vinum feruenti lympha temperauerat, quantum frigidiſſimi Tubuli rigor totum refrigerare poſſet poculum, itaut nimio ſolum calore per aquæ frigus imminuto, maneret mixtum iuſto temperamine.*

Auicē.xl.p. doct.2.c.16

Hip.6.epid 4.

Philo de Plantat. Noe.

Aetius l. 5. c.175.

Ariſtænet.l. p.epiſt.ep.3

mine. Ὁ γὰρ ἔμμικτος οἰνοχόος ἐξεπίτηδες τοῦτο θερμότερον τοῦ δέοντος τὸν οἶνον συνέμισγεν ὕδατι διαπύρῳ. ὅσον ἔμελλεν ὁ ψυχρότατος ὄχλος ἐπιπελάζων, αὐτὸ τὸ χρηθὲν ἐπιψύχειν. ὅπως ἂν μόνης γε τῆς ἀμίκτου θερμῆς τῷ ψυχρῷ μειωθείσης τὸ σύμμικτον καταλείψοιτο. Puerilia colloquia apud veteres glossarios: *Misce mihi calidum non feruens, nec tepidum, sed temperatum.* De tepida Epicharmus.

Apud Athen. l. 14. Καὶ πιεῖν ὕδωρ διπλάσιον χλιαρὸν ἡμίνας δύο.

Et bibere aquam duplam tepidam heminas duas.

Philemon. apud Athe. l. 3. Tepidam autem Athenienses metaceras appellabant. Amphis in balneo exclamauit: Ὕδωρ ἐνεγκάτω θερμὸν, ἄλλος μετακέρας aquam ferat calidam alter, aut metaceras. Martialis ad Cæcilianum:

Martial. l. 6. ep. 35.

At tu multa diu dicis, vitreisque tepentem
Ampullis potas semisupinus aquam.

CAPVT XVII.

ARGVMENTVM.

Veteres calidum, frigidum, & temperatum bibebant. Sitis calidæ, frigidæ, & cuiusque potionis desiderium est. Agri apud Hierapolitanos calida irrigantur. Caldum abusiuè illud quandoque, quod temperatum est appellatur. Bracmani in Regijs conuiuijs tripodes habebant sponte frigidam, & calidam ministrantes. In Hipparci cœna calida, & frigida fuit. Apud Romanos calidæ, ac gelidæ ministri adstabant. Varronis mensa à puero versa calidam frigidamque cuique conuiuæ afferebat.

EX quibus liquet Veteres cum calidum, tum frigidum, tum etiam temperatum, & tepidum bibisse. Vnde bene dicebat Plato sitim esse, vel calidæ,

lidæ, vel frigidæ, vel summatim cuiuspiam potionis desiderium: *Bibunt*, inquit Galenus, *alij calidum, alij frigidum, & vinum vel liberaliter, vel parcius, vel omnino nullum: vel hoc genus, vel illud*. Et com. in Epid: *Hi meraciorem, illi sumunt dilutiorem, nonnulli temperatam: sunt qui frigidam, alij calidam, atque vtramque aut de more, aut insueti biberunt aliquando*. Flores, herbæque, ac plantæ quemlibet irriguum vel frigidum, vel calidum fontem innoxiè potant: *In quibusdam locis*, inquit Iustinianus, *& cum calida sunt irrigandis tamen agris necessaria sunt, vt Hierapoli. Constat enim apud Hierapolitanos in Asia agrum aqua calida irrigari*. Calidum autem potum antiqui abusiuè quandoque appellabant illum, qui temperatus erat; quod videlicet frigiditas abesset eodem Galeno teste in lib. de simp. med. fac. dicente: *Poculum, & balneum cum temperata sunt calida à nobis dicuntur nonnunquam appellationis abusu, quandoquidem eucrata, siue temperata dici debeant, ac symmetra potius quam calida* Philostratus in Apollonij vita recenset Bracmanas Indos, qui olim abditiora naturæ mysteria inter cœteras nationes perscrutabātur in Regijs eorum conuiuijs quattuor Pythicos tripodes exponere consueuisse, qui spontè sua in medium procèdentes plus propinabant conuiuis admirationis, quam potus. Si quidem ita erant fabricati, vt ipsorum duo vinum proderent, reliquorum vero alter aquæ frigidæ fontem, alter vero calidæ ministrarent. Ænei autem pincernæ ex ære nigro conflati subsistentes, vinum mensurabant, aquam miscebant, & poculum ad libitum, & nutum conuiuentium proferebant. Lucianus in Hipparci cœna duplicem in mensa aquam ponit, quo vinum ad libitum temperaretur: Τράπεζα δὲ τῇ κλίνῃ παρεστήκει, ποτήριον ἔχουσα, καὶ ὕδωρ ἕτοιμον καὶ ψυχρὸν, καὶ θερμόν: *Mensa iuxta lectum*

Plato p. de rep.
Gal. 7. met. 6 ad finem.
In 3 epid. com. 2. sg. 8
Digest. l. 43 t. 19. de aquis.
Gal. 4. de simp med. fac. c 2.
Philostrat. in Apollon vita. l. 3 c. 8.
Lucian. in Asino.

sita,

sita, & in ea calix, ac vinum vna cum frigida, calidaque aqua. Romani calidæ, gelidæque ministros habebant, vt cuique ad libitum, & pro consuetudinis, & naturæ more vina temperare liceret. Iuuenalis:

Iuuenal. sat v.

—Quando ad te peruenit ille?
Quando vocatus adest calidæ, gelidæque minister.

M. Varro l. 3. c. 5.

M. Varro, quo Lactantio teste nemo vnquam doctior ne apud Græcos quidem nedum apud latinos vixit in descriptione suæ villæ sub oppido Casino artificiosam mensam memorat, ex qua aqua calida, & frigida ad pueri libitum ad conuiuas affluebat: *In Insula est columnella in qua intus assis: qui pro mensa sustinet rotam radiatam. Hæc ab vno puero, qui ministrat ita vertitur: vt omnia vna ponantur: & ad bibendum, & ad edendum: & admoueantur ad omnes conuiuas: & aqua calida, & frigida ex orbe ligneo, dictaque mensa ad vnumquenque actum fluat in conuiuam.*

CAPVT XVIII.

ARGVMENTVM.

Frigidus potus calido vsitatior. Niues condebantur, & toto anno venibant. Alexander in India fossas niue repleuit. Græci primi niues potarunt, postea Romani, cuius vbertas Romæ maxima erat. Hanc vel media hyeme bibebant, glaciemque vti frigidiorem exquirebant, in scyphos dijciebant. niuatis piscinis æstiuis temporibus vtebantur. Montes niuium in viridarijs faciebant.

Plutar. 6. Symp. 6.

Frigidus tamen potus calido longè vsitatior fuit. Niues enim hyeme condebantur, quæ in officinis toto anno venibant. Plutarchus paleis, & rudibus pannis inuolutam niuem per multum

tum temporis integram seruari scribit. Ideo dixit Augustinus: *Quis dedit paleæ tam frigidam vim, vt obrutas niues seruet? vel tam feruidam, vt poma immatura maturet?* Tradit Chares Alexandrum magnum vbi Petræ Ciuitatis Indiæ obsidionem percurrit triginta magnas fossas excauasse, quas cum niue repleuisset, ramos quernos superiniecit, sic enim plus temporis niuem perdurare posse affirmat. Græci enim vt ipsorum literæ testantur primi niues potauere, quos deinde Romani prosequuti sunt. Xenophon: Ἵνα δὲ ἡδέως πίνῃς, οἴνους τε πολυτελεῖς παρασκευάζῃ, καὶ τοῦ θέρους χιόνα περιθέουσα ζητεῖς: *Vt vero voluptuose bibas, vina varia, pretiosaque ac in æstate circumiens hinc, & illinc quæritas niuem.* Primo enim, vt opinor in montium radicibus niues æstate repertæ sunt, quemadmodum hodie in Leonissæ, magisque in Sibillæ sexto ab Asculo lapide montium pedibus toto anno copiosæ cernuntur, vt in summis caloribus modico sumptu in propinqua, diuersaque loca deferantur. Plutarchus: Χιόνος δὲ μὴ παρούσης, οὐκ ἂν πίων, οὔτε ἄρτον ἐξ ἀγορᾶς φαγὼν, οὔτε ὄψου γευσάμενος ἐν λιτοῖς ἢ κεραμείοις σκεύεσιν. *Qui autem nisi niue præsente non bibit, neque panem in foro emptum edit, neque obsonium gustat vili aut figlina allatum in patina.* Alexis, qui Menandri auunculus fuit niues bibisse canit:

D. Augustin. p. de ciu. Dei.
Chares Mytileneus apud Ath. l. 3. c. 21.
Xenoph. de dictis & fac Socr. l. 2.
Plutar. de cohiben. ira

Καὶ χιόνα μὲν πίνειν παρασκευαζόμεθα,
Τὸ δ' ὅλον ἐὰν μὴ θερμὸν ᾖ, διασίεομεν.
Et ad bibendum niues nos accingimus
Et ni cuncta sint calentia, distrabimus.

Alexis.

Simonides, vehementis æstus tempore apud quendam epulans ijs, qui à poculis erant niuem cœteris, dum biberent, miscentibus, sibi vero minime hoc epigramma ex in præmeditato recitauit:

Simonides. Τὴν ῥά ποτ' Οὐλύμποιο περὶ πλευρὰς ἐκάλυψεν,
Ὠκὺς ἀπὸ Θρήκης ὀρνύμενος Βορέης,
Ἀνδρῶν δ' ἀχλαίνων ἔδακε φρένας, αὐτὰρ ἐκάμφθη,
Ζωὴ Πιερίην γῆν ἐπιεσσαμένη,
Ἔν τις ἐμοὶ γ' αὐτῆς χεέτω μέρος· οὐ γὰρ ἔοικε,
Θερμὴν βαστάζειν ἀνδρὶ φίλῳ πρόποσιν.

Quam Boreas circum latus olim texit Olympi,
E Thraca cursu concitus alipede,
Quæ nudos anxit: sed vita relanguit illi
Pierio simul ac est amicta solo:
Eius partem aliquis fundat mihi: namque sodali
Haud quamquam potum ferre decet calidum.

Dexicrat. Dexicrates:

Εἰ δ' ἢν μεθύω, καὶ χιόνα πίνω.

Quod si ebrius sum, & niuem bibo.

Straris. Stratis:

--- οἶνον γὰρ πιεῖν
Οὐκ ἂν προσδέξαιτο θερμὸν, ἀλλὰ πολὺ τοὐναντίον
Ψυχόμενον ἐν τῷ φρέατι, χιόνι μεμιγμένον.

Vinum bibere
Calidum nunquam is volet: sed multo magis contra
In puteo refrigeratum, aut dilutum niue.

Machon. apud Ath. l. 13. Machon de Gnathæna ait iussisse puero, vt clàm mero niuem immisceret:

Τὴν χιόνα δ' εἰς τὸν ἄκρατον ἐνσεῖσαι λάθρα
Τῷ παιδὶ τὸν ἐπιτάξειν.

Niuem autem succussam occultè immiscere vino
Puero mandat.

Idyl. 11. Theocritus:

Cyclops. Ἐστὶ ψυχρὸν ὕδωρ, τό μοι ἁ πολυδένδρεος Αἴτνα
Λευκᾶς ἐκ χιόνος, ποτὸν ἀμβρόσιον προΐητι.

Est gelida aqua, quam mihi nemorosa Aetna
Candida ex niue, potum diuinum, demittit.

Exta-

Extabat autem Nix ad bibendi vſum venalis. Eutycles: Eutycles.

Πρῶτος μὲν εἶδεν εἰ χιὼν ἔστ᾽ ὤνια,
Πρῶτον δ᾽ ἐκεῖνον χαδόνα δεῖ πάντως φαγεῖν.
Aſpexit is venalis an nix ſit prius,
Oportet hunc primum fauis, & veſcier.

Galenus: *Romæ niuis vbertas, quemadmodum apud nos in Pergamo, & in plurimis Aſiæ, Græciaque ciuitatibus.* Gal. de cōp med. ſec. loc. l. 1. c. 1. Ad noſtros deuenio. Plinius: *Hi niues, illi glaciem potant, pœnaſque montium in voluptatem gulæ vertunt. Seruatur algor æſtibus, excogitaturque vt alienis menſibus nix algeat.* Pli. l. 19. c. 4 Secundus vero Plinius de Alica cum Mulſo, & niue mentionem facit; quæ erat potio parata Septitio ſuo, quem ad cœnam inuitauerat. Pli. 2. l. p. ep 15. Et ante Plinios Seneca: *Vnguentarios Lacedemonij Vrbe expulere, & propere cedere finibus ſuis iuſſerunt, quia oleum diſperderent. Quid illi ſi vidiſſent reponendæ niuis officinas. Non æſtate tantum, ſed & media hyeme niuem bibunt. Nec niue contenti, glaciem; velut certior illi ex ſolido rigor ſit, exquirunt. Videbis quoſdam graciles, & palliolo, focalique circumdatos, pallentes, & ægros non ſorbere ſolum niuem, ſed etiam eſſe, & fruſta eius in ſcyphos ſuos dijcere, ne inter bibendi moram tepeſcant.* Senec. 4. Nat. Et ad Lucillium: *O infelicem ægrum, quia non vino niuem diluit, quia non rigorem potionis ſuæ quam capaci ſcypho miſcuit, renouat, fracta inſuper glacie.* Sen. ep. 78. Et epiſtola 96: *Quid tu illam æſtiuam niuem, non putas callum iecinoribus obducere.* Sen. ep. 96. Idem libro de diuina Prouidentia: *Quanto magis huic inuidendum eſt, quam illis, quibus gemma miniſtratur, quibus exoletus omnia pati doctus, exſectæ virilitatis aut dubiæ, ſuſpenſam auro niuem diluit.* Sen. l. de diu. prou. c. 3. Et de ira: *Perpetietur hic famem, & æſtiuæ expeditionis ſitim, qui puero male diluenti niuem iraſceretur?* Sen. l. 2. de ira. c. 25. Suetonius refert gelidam ita in delitijs fuiſſe, vt niuatis etiam piſcinis æſtiuis temporibus vterentur. Sueton. in Nerone. Lampridius vero ſcribit Eliogabalum

Lamprid. in Eliogab. lum montem niuium in Viridario domus aduectis niuibus æstate fecisse.

CAPVT XIX.

ARGVMENTVM.

IMperatores frigidum bibebant. Otho, Commodus, Alexander, Gordianus, Maximinus, Iulianus, Teophilus, Andronicus, & alij. Ipsæ mulieres refrigeratos niue latices potabant. Aquam niue permixtam sumebant cum in sanitate, tum quibusdam in morbis. In syncope, in Veneni acrimonia. Claudius frigida porrecta conualuit. Vsum primus Asclepiades docuit. Per colum, & saccum niuarium vina colata bibebant. Niuata ad lauationem vtebantur. Pro stomachi sigillo cum niue frigidam sumebant.

RIGIDVM bibebant Imperatores. Tacitus de Othone: *Vesperascente die sitim haustu gelidæ aquæ sedauit.* Dio de Commodo: *Bibebat defessus in medio certamine, capiebatque poculum vini dulcissimi refrigerati.* Lampridius de Alexandro Seuero: *Frigida semper vsus est, & æstate cum rosa condito.* Superius quoque de eodem ita tradidit: *Vnctus lauabatur, ita vt caldarijs, vel nunquam, vel raro, piscina semper vteretur, in eaque vna hora propè maneret: biberet etiam frigidam Claudiam ieiunus ad vnum propè sextarium.* Iulius Capitolinus de Gordiano iuniore: *Pomorum, & olerum auidissimus fuit, in reliquo ciborum genere parcissimus: adeo vt semper pomorum aliquid recentium deuoraret: frigidarum percupidus. Nec facile per æstatem nisi frigida, & quamplurimum, bibit. Et*

Tac. de Otho. l. 2. hist. & Suet. in Otho. c. 11. Dio in Cõmod. Lamprid. in Alex. Seu.

Iul. Capitol. in Gordianis.

erat

erat corporis vasti: quare magis ad frigidas vrgebatur. Idem de Maximino: *A frigidis propè semper abstinuit; nisi cum illi potandi necessitas esset.* Ammianus de morte Iuliani: *Ipse cum Maximo, & Prisco philosopho super animorum sublimitate perplexius disputans, hiante latius effossi lateris vulnere, & spiritum tumore cohibente venarum epota gelida aqua, quam petit medio noctis horrore, vita facilius est absolutus.* Zonaras de Theophilo: *Theophilus ob mœrorem propter captiuos non receptos, cum & cibo abstineret, neque vllum potum admitteret nisi aquam gelidissimam, cuiusmodi est niualis: cuius frequenti vsu læsis interioribus in dysenteriam incidit, qua vitam finiuit.* Nicephorus de seniore Andronico: *Ipse* (Imperator) *allato cibo edit. Erant autem illa omnia testacea, propter ieiunium illorum dierum: post quæ cum merum bibendum fuisset, quo vetulus stomachus ad duriorem illum cibum conficiendum firmaretur, ille frigida vsus est. Solebat enim cum feruorem aliquem venarum sentiebat, immoderate frigidam bibere, ne vlla venæ sectione esset opus. Tali ergo diæta tum quoque vsus, statim fastidio affici, & è stomacho, & corde grauiter laborare cœpit. Cum autem iam spiritus etiam meatus obturari, & coarctari, ac mortem iam sibi instare cerneret, &c.* Xiphilinus de obitu Agricolæ: *Cæcilius Agricola, qui in primis assentatoribus Plautiani habebatur, quique nequitia, ac libidine nemini secundus erat, capite damnatus domum venit, καὶ οἶνον ἐψυγμένον ἐμπλησθεὶς vinique refrigerati plenus, poculum quod ducentis millibus numum emptum fuerat, allisit: ipse secta vena super id mortuus est.* Alij quoque non viri tantum, sed & mulieres latices niue refrigeratos, rigentem de niue aquam, ac dilutas vino niues potabant. Galenus: *Contingit cum vulgo mulieres aquam frigidissimam ex niue potarent, vt aut nullo pacto, aut prorsus diminutè purgarentur: has tamen medici, venæ sectione adeò incolumes conseruarunt, vt neque sanguinem spuerent neque laterali inflammatione, aut pulmonis, aut synanche caperentur.* Theodorus

Capitol. in Maximin.
Ammian.
Zonaras in to. 3. in Imp. Theoph.
Nicephor. hist. Rom. l. ix.
Xiphilin. in Seuero.
Gal. de venæ sec. adu. Erasist. c. 3.

Priscian.l.3. c.13. dorus Priscianus, qui tempore Iustiniani Imp. floruit, refert antiquos aquam niue permixtam bibisse. Gell.l.19.c. v. Aquam ex diluta niue Gellius: *Is non aquam multam ex diluta niue bibentes coercebat, seueriusque increpabat*. Quam non per sanitatem modo, verum ingruentibus morbis assumebant. Celius Aurelian. in syncope. Constat enim Aurelianum in syncope niuis liquorem, Gal.7.met. 4. Galenum aquam niue refrigeratam in stomachi intemperie, gelidam eodem stomacho æstuante Celsus l. 4. c.5. Celsum, Auicennam niuis potum ad infrenandam veneni calidissimi acrimoniam, Auicen.6.4 trac.p. c.4. propinasse. Sueton.in Claud.c 40 Claudius Imperator de quæstore quodam candidato inter causas suffragationis suæ posuit, quod pater eius frigidam ægro sibi tempestiuè dedisset. Pli.l.29.c.3 Frigidæ autem aquæ ægris tempestiuè dandæ artificio primus Asclepiades hominum mentes in se traxit. Martialis de niuibus:

Martial, apophor. 115.

Non potare niuem, sed aquam potare rigentem
De niue, commenta est ingeniosa sitis. Idem:

Apophor. 116.

Massiliæ fumos miscere niualibus vndis
Parce puer, constet ne tibi pluris aqua.

Ad suos ministros:

Martial.l.iv. ep.64.

Sextantes, Calliste, duos infunde falerni.
Tu super æstiuas, Alcime, solue niues.

In Lupum:

Mart.l.9.ep 2.

Incensura niues dominæ Setina liquantur;
Nos bibimus Corsi pulla venena cadi.

Ad Pastorem:

Mart.l.9.ep 23.

Nec labris nisi magna meis Crystalla terantur,
Et faciant nigras nostra falerna niues.

Glaciem niue horridiorem vino miscebant:

Mart.9. ep. 90.ad Flaccum.

Sic in gramine floreo declinis,
Qua gemmantibus hinc, & inde riuis
Curua calculus excitatur vnda;
Exclusis procul omnibus molestis,

Per-

Pertundas glaciem triente nigro.

In frusta confractum in aquam immittebant. Plautus: Plautus curculio sc. dãte viam.

Ph. Viden, vt expalluit? datin' isti sellam, vt assideat cito,

Et aqualem cum aqua? properatin' ocyus? Cu. animo male est.

Ph. *Vin' aquam? Cu. si frustulenta est, da obsecro herclè, obsorbeam.* Latinus Pacatus in Panegyrico quem Theodosio Augusto dixit: *Nam delicati illi, ac fluentes, ac quales sæpe tulit resp. parum se lautos putabant, nisi luxuria vertisset annum, nisi hibernæ poculis rosa innatassent, nisi æstiuam in gemmis capacibus glaciem falerna fregissent.* Latin. Pacat. Paneg. ad Theodos.

Per colum, & saccum niuarium vina colata bibebant. Lucilius apud Ciceronem: *Cui nil dempsit nix, & saeculus abstulerit nil.* Martialis de colo niuario: Cic. l. 2. de fin.

Setinos, moneo nostra niue frange trientes. Apophor. 101.

Pauperiore mero tingere lina potes.

Et ad Tuccam:

Candida Setini rumpant crystalla trientes.

Cùm glaciem designans, quem Setina vina diluebant, Græcis κρύσαλλ☉, tùm impensæ frigiditatis effectum, quæ vitra frangere solet. De sacco Vinario idem Martialis:

Attenuare niues norunt, & lintea nostra: Apophor. 102.

Frigidior colo non salit vnda tuo. Et in Lentinum:

Ebria Setino fit sæpe, & sæpe falerno. Mart. l. 4. 11. ep. 17.

Nec nisi per niueam Cæcuba potat aquam.

Ad Natalem suum:

Turbida sollicito transmittere Cæcuba sacco: Mart. l. 12. ep. 60.

Atque inter mensas ire redire suas.

Co-

Colum autem vinarium, & saccus niuarius differunt. Hic enim è lino; illud vas lapideum, velut ex pumice erat, in quod immissis prius niuibus vinum superinfundebatur, quod horrido frigoris rigore indutum guttatim deorsum defluebat. Coli Niuarij, & Paulus I. C. meminit dicens: *In Argento potorio vtrum id duntaxat sit, in quo bibi possit, an etiam, id quod ad præparationem bibendi comparatum est, veluti colum niuarium, & vrceoli, dubitari potest. Sed propius est, vt hæc quoque insint.* Istud autem vel totum ex argento erat, vel argento potius, vt vero similius est exornatum.

Paul. I.C. l. 21. de au. & arg. le.

Demum niuata quoque aqua ad lauationem vtebantur. Petronius: *Tandem ergo discubuimus, pueris Alexandrinis aquam in manus niuatam infundentibus, alijsque insequentibus ad pedes, ac paronychia cum ingenti subtilitate tollentibus.* Non eius modo frigiditate oblectantes, verum quod hæc etiam magis abstergat, & mundet. Iob: *Si lotus fuero, quasi aquis niuis, & fulserint velut mundissimæ manus meæ.*

Petron. in sat.

Iob. 9. 30.

Postremo pro stomachi sigillo frigidam cum niue sumebant Constantino teste his verbis: *Aquam frigidam cum niue si quis post cibum biberit, bonum appetitum facit, stomachum confortat, vt bene digerat, non tamen subito bibenda est, sed paulatim sorbenda.*

Constan. pantegni v parte.

CAPVT XX.

ARGVMENTVM.

AEtas posteriorè glacie pocula inuenit, obeliscos, statuas, trophea. Niuis æstiuæ Salomon in prou: meminit. Hebræi in æstibus niue pocula refrigerabant hac à Monte Hermon, qui montem niuis sonat deuecta, Hieronymi testi-

testimonium. Similiter & Aegyptij Plutarcho teste; Arabes Haly auctore, qua & se se in lustrationibus lauabant. Denique orientales omnes niues ad miscendum æstate vinum, & ad aerem circa ægros infrigidandum, seruabant.

ESTABANT è solida glacie pocula, quæ posteriorum lasciuia inuenit obelisci, statuæ, trophea, quibus Principum mensæ in feruentissimis æstibus exornantur. Memorat, & in æstibus niuem Salomon in Prouerbijs dicens: *Sicut frigus niuis in die messis, ita legatus fidelis ei, qui miserit eum, animam ipsius requiescere facit. Aqua frigida animæ sitienti, & nuntius bonus de terra longinqua.* Constat autem & Hebræos etiam in æstiuis caloribus niuem ad refrigeranda pocula administrasse; Hieronymo de locis Hebraicis teste, vbi ait: *Montem Hermon perpetuis niuibus rigere solitum, atque inde Tyrum niues comportari ad æstiua pocula temperanda.* Hermon autem Chaldæo mons niuis interpretatur. Item & Aegyptios. Plutarchus enim inter delitias recenset sumen, & Italicos fungos, placentam Samiam, niuem in Aegypto. De Arabibus Haly Abbas in Regali dispositione ad Arabum Regem de regimine corporum in æstate scribit tunc polyphera vina plurima niuata aqua temperari debere: *Caueatur victus calidus, & pungens, paruipendatur vinum nisi quod est album, & tenue, & non vetus. Si autem præter hoc aliud bibat misceatur aqua multa niuali.* Qua niuali aqua ijdem Arabes se se etiam in lustrationibus abluebant, vti Græci marina, fluuiali Troiani ex amne Testigio. De toto denique

Pro.c.24.

S Hieron. de loc. Heb

Plutar.

Haly Abb.l. p.prac.

Iob. c.9.

Liber de Nat. rerum

oriente liber de naturis rerum sic ait: *In oriente quidem Niues seruantur ad miscendum vinum in æstate calida, vel ad aerem infrigidandum circa infirmos, infrigidat enim valde.*

CAPVT XXI.

ARGVMENTVM.

ANtiqui Christiani frigidæ potionem adhibuerunt. Matthæi locus elucidatus. Algidus Septentrio niuem æstate non horruit. Niue liquata aqua Græcis, & Latinis respuitur, Arabibus probatur. Ea tamen commendatur, quæ de foris fit. Nimis frigida, noxia, eius nocumenta. Gelu non minus, ac æstus exurit.

S. Greg. Naz. orat. adu. Iulianum.

VETERES verò Christianos in conuiuijs frigidæ quoque potionem adhibere consueuisse clare ostendit Gregorius Nazianzenus oratione aduersus Iulianum inquiens: λέγονταί τι τῶν ἀλόντων τινὲς ἐξ ἀγνοίας, ἐπειδὰν τοῦτο ἔπαθον, καὶ ἀνεχώρησαν οἴκαδε, τοῖς συνήθως κοινωνεῖν τραπέζης, εἶτα τοῦ πότου προελθόντος εἰς τὴν συνήθη ψυχροποσίαν, ὡς οὐδενὸς ὄντος αὐτοῖς δεινοῦ τῇ ψυχροφόρῳ κύλικι, Χριστὸν ἐπειπεῖν μετὰ τῆς σφραγῖδος ἄνω βλέψαντας. *Ferunt quosdam eorum, qui per ignorationem capti, ac circumuenti fuerant, postquam contracta hac calamitate domum se recepissent, vna cum contubernalibus suis ad mensam accubuisse. Deinde cum conuiuium ad consuetam frigida potationem processisset, non secus ac si nihil grauius ipsis accidisset, ad frigidæ poculum sublatis in altum oculis Christum cum Crucis signo*

ſigno appellaſſe. Ex quo loco Matthæi textus illuceſcit S.Matth.c.
cap. x: Καὶ ὃς ἐὰν ποτίσῃ ἕνα τῶν μικρῶν τούτων ποτήριον 10.ve.42.
ψυχροῦ μόνον, εἰς ὄνομα μαθητοῦ, ἀμὴν λέγω ὑμῖν, οὐ μὴ ἀπολέσει τὸν μισθὸν αὐτοῦ: *Et quicunque potum dederit vni ex minimis iſtis calicem aquæ frigidæ tantum in nomine diſcipuli; Amen dico vobis non perdet mercedem ſuam*. Tranſlatio ex Syriaco: *Et quicunque propinauerit vni ex his paruulis calicem frigidæ tantum in nomine diſcipuli: amin ego dico vobis non perdiderit mercedem ſuam*. ψυχροῦ autem ideſt frigidæ nomine Græci aquam cum per ſe frigidam tum arte refrigeratam, & gelidam ſumunt. Erat autem tunc, & in vſu calida. Proinde S. Auguſtinus frigidam dixiſſe ait: Ne forte ſe poſſet aliquis pauper de lignorum penuria excuſare, aut certe dicere ſe vaſculum, vbi aquam calefaceret non habere, idem S. Hieronymus. Algidus Septentrio à glaciei æſtate vſu non abſtinuit Iouio de legatione Moſchouitarum teſte his verbis: *Moſchouitæ Medonem, ac birram per æſtatem infrigidare infuſa poculis glacie voluptatis gratia ſolent, nam ingentia glaciei fruſta, nobilium in cellis ſubterraneis ſingulari ſtudio reconditur*. Ex niue liquata aqua Græcis, & Latinis ſcriptoribus abigitur, Arabibus probatur. Et vt ab Hippocrate exordiar, quem Plato ſummis laudibus effert, quemque Ariſtoteles maximum medicorum appellat; Is libro de aere, & aquis ait: *Ex gelu, & niuibus potus ſunt inſaluberrimi, quia exuctum eſt inde quod tenuiſſimum eſt*. Ab eo autem idem Ariſtoteles hoc problema formauit ex Gellij verſione: *Cur aquæ ex niue, glacieue liquatæ ſint vitioſæ. An quia cum aqua quæuis gelu concreſcit pars tenuiſſima diſſlatur, & leuiſſima euaporatur, indicium illud eſt, quod deliquata ſit minor, quam ante fuerit, quam concreſceret. Cum itaque quod ſalubrius eſt defuerit, deterius ſit quod relinquitur neceſſe eſt*. Galenus aquas frigidas, & con-

S.Auguſtin.

Paul. Iouius l. de legat. Moſch.

Hip. de aer. aq. & loc.

Ariſt. in prob. Gell. l. 19. c. v. & Pli. l. 31. c. 3.

Gal.

cretas, arterijs, neruis, cerebro, glandulis inimicas esse affirmat. Atheneus: *Qui vitæ longæ, & sanitati tuendæ student, niues satis, frugibus, & fluminum incrementis, quibus vtilissimas esse compertum est, relinquent.*

Ath.

Macrob sa- tur.l.7.c.12 Macrobius ipsam aquam niue refrigeratam æque noxiam facit; ac illam, quæ ex ipsa niue liquescit: *Iamdudum,* inquit Auienus, *nosse aueo, cur aqua, quæ obsita globis niuium perducitur ad niualem rigorem; non minus in potu noxia est, quam ex ipsa niue aqua resoluta.*

Auicennas 2.l.doct.2. c.16. Cordubæ autem Princeps Auicennas vtramque bonam facit: *Nix*, inquiens, *& aqua glacialis cum munda fuerit, & non comixta alteri rei virtutem habenti malam, siue soluatur, & ex ea fiat aqua, siue cum ea de foris infrigidetur aqua, siue ipsa mittatur in aqua erit bona.* Quamquam alibi aquam, quæ circumiecta niue refrigerata fuit in complexionibus temperatis commendat: *Complexionibus temperatis aqua conuenientior est, quæ infrigiditatis fortitudine, temperata existit, & cuius infrigidatio cum niue de foris fit, & præcipue si nix mala fuerit.* Nimis frigida noxia sunt: *Frigidum*, inquit

Au.c.1.can fen.3.doct. 2.c.7.

Hip.5.aph. 18. Hippocrates, *inimicum ossibus, dentibus, neruis, cerebro, spinali medullæ, calidum vero amicum.* Et infra, *Frigida velut nix pectori inimica. Frigidum frequentiori vsu conuulsiones, tetanos, nigrores, & rigores febriles affert.*

Hip.5.aph. 16.

Cels.l.p c.3 Celsus: *A labore sudanti aduersissima frigidæ potio. Aqua*

Dioscor.l.6. c.33. *frigida abunde pota,* ait Dioscorides, *aut meracum vinum liberalius potum, præsertim à balneo, aut cursu, aut vehementi exercitatione strangulatus, & dolores infert.* Con-

Constan- tin. stantinus vero inquit, *quod quicunque frequenter bibit aquam frigidam, non euadet frigidas ægritudines saltem in senectute.* Aristoteles dicit, *quod aqua crudæ, & fri-*

Arist.l.de gen.ani- mal. c.4.ad finem. *gidæ, aut sterilitatem, aut partum fœmineum faciunt.* Aesculapius Polemoni Articulari morbo laboranti

Apud Phi- lostratum. præcepit, vt imposterum à frigido potu pœnitus absti-

ne-

neret. In Genesi legitur gelu non minus ac æstum exurere: *Æstu vrebar & gelu*. Vbi glossa: *Vnus est effectus caloris, & frigoris*. Tertullianus contra Marcionem: Gen.c.31. n. 40. Tertull. con. Marc

Omne, quod est nimium contra cadit. vnum operantur
Et calor, & frigus: sicut hoc, sic illud adurit.
Sic tenebræ visum, sic sol contrarius aufert.

Virgilius:

Acrior; & Boreæ penetrabile frigus adurat. Vir.p.ge.

Quod etiam existimauit Politicorum Princeps Tacitus in annalibus scribens: *Ambusti multorum artus vi frigoris*. Non quod vere adurat: sed meatus claudit, humidumque viuificum, ac radicale quandoque adeo occludit, vt exsiccari cogatur. Aristoteles in meteor. inquit frigus calefacere, & exurere non quidem per se, sed ex accidenti, quod postea explicans ait: *Dicitur frigidum vrere, & calefacere non quidem more caloris, sed quod calidum conducatur vnum in locum & aduerso teneatur conatu.* Tacit. 13. an. Arist. 4. meteor c. 5.

CAPVT XXII.

ARGVMENTVM.

Calidum id significat, quod iniunctum sibi incommodum habet. Incommoda, quæ calida frequenter administrata inuehunt. Caldæ potores Martialis irridet. Calda pallorem facit. Pallidi erant Rhodij calidum potantes, alij colorem habebant ex viridi, & citrino compositum, quod ijs tamen non contigit, qui calidam vino miscerent. Calida per insomnium potata morbos indicat. Pauci calidum, plures frigidum bibunt. In calido, frigi-

doue

doue potu natura, consuetudo, ætas, æeris temperies consideranda, nec ab experto recedendum.

ALIDVM, quod Græcis θερμὸν est. vtrobique id significat, quod iniunctum sibi incommodum habet. Aristophanes:

Aristoph. in Pluto ac. 2. sc. 4.

Ω θερμὸν ἔργον, κ᾽ἀνόσιον, καὶ παράνομον.

O calidum facinus, impium, & nefarium.

Papias. Papias: *Calix vas à calida potione dictus significat potionem, vel passionem.*

Hip. 5. aph. 16. Calida autem frequentiore vsu administrata hæc monente Hippocrate incommoda inuehunt carnis effeminationem, neruorum impotentiam mentis torporem, profusiones sanguinis, animi deliquia, ad quæ quidem mors.

Gal 8. m. 5. *Dissoluunt tepida robur ventris*: Galenus. *Aliena stomacho sunt omnia tepida, omnia salsa, omnia iurulenta*: Celsus. *Aqua calida* inquit Rasis *si frequenter bibatur stomachum corrumpit, & debilitat*. Auicenna: *aqua tepida nauseam facit, & cum frequenter bibitur infirmat stomachum, sed cum aliquibus diebus bibitur stomachum lauat, & ventrem resoluit*. Et alibi: *Et cum fuerit calidior aqua, & in ieiunio bibita multoties stomachum lauabit, & ventrem soluet, eam tamen frequenter bibere est malum, quia stomachi soluit virtutem, quæ vero multum est calefacta, quandoque colicam resoluit*. Aetius de canino appetitu loquens calidum, & tepidum potum appetitum destruere docet: *Potum autem præbebimus ante cibum multum, & aceruatim bibendum, calidum sanè, aut certè tepidiorem. Sorbitiones item appetitum destruentes, &c.* Constantinus de aqua calida: *Aqua calida ieiu-*

Cels. l. 2. c. 25. Rasi 3. Almans. c. 4. Auic. de reg. aq. Aui. l. p. fen. 2 tr. 2. c. 16. Aetios ser. 9. c. 21. Constitin.

ieiunum stomachum lauat, à ciborum fecibus purgat flegma, & omnem putredinem ventris purgat, & mundificat. ventrem soluit. naturam alleuiat, & confortat. Eius tamen frequens vsus nocet. Stomachum enim remollit. digestiuam virtutem turbat, & impedit, & sanguinem de naribus manare facit. Vinum si quis biberit aqua calida dilutum in singultum incidet: Galenus. Calidæ aquæ potores, quod calda pallere faciat Martialis irridet: Gal. in 6. aph. 39.

Natali pallere suo ne calda Sabello Martial. 2. ep. 60.
Desit.

Et alibi calida ob morbum fastiditus niuatum Setinum desiderans; canit:

Possideat Lybicas messes, Hermumque Tagumque
Et potet calidam, qui mihi liuet aquam.

Erant enim qui calida magis, quam frigida delectabantur, liuet idest inuidet, vel pallet, alij legunt laudat; pro ægris enim calda laudabatur. Iuuenalis:

-- Nunc vtile multis Iuuenal. sat. VII.
Pallere, & vinum toto nescire Decembri.

Pallidi erant Rhodij caldum potantes, qui Cyrenei albi vocati sunt. Aqua enim calida debilitat, ac membra infirmat. Aristophanes: Ath. l. 8.

Τὰ θερμὰ λουτρὰ δειλὸν ποιεῖ τὸν ἄνδρα. Aristoph in nubib.
Calida balnea timidum hominem reddunt.

Isdem Iuuenalis imbelles, hoc est molliter viuentes appellat:

Forsan imbelles Rhodios, vnctamque Corinthum, Iuuenal. sat. 8.
Despicis merito.

Elluchasem Elimithar Medicus de Baldath Arabs antiquissimus in sanitatis regimine ait calidam aquam bibentes colorem habere compositum ex viridi, & citrino his verbis: *Calida sitim non mitigat, nec à membris recipitur: propter quod non oportet, vt multoties. vtantur* Elluchasem. canon. 18. de aquæ delectu.

tur potu: nam assumpta multoties complexionem corrumpit, molles inflationes efficiens: cerebrum vaporibus implet, qui fluentes ad stomachum mediantibus neruis, laxant eum, propter quod non digerit. Vnde plures vidimus de gentibus aquam bibentibus calidam, colorem habentes compositum ex viridi, & citrino, & splenem, & hepar habentes inflata, & lepram patientes. Nec cadit in nos reprehensio super eo, quod Christiani vtentes ea, non offenduntur ab ea, nec accidunt eis incommoda super dicta: cum ipsi bibant eam vino commixtam & tunc non operatur in membris, nisi infrigidationem, & humectationem. Aqua calida, vel per

Attemidor. l. p. c. 68. insomnium potata morbos prenunciat. Artemidorus: Πίνειν ὕδωρ ψυχρὸν, ἀγαθὸν πᾶσι. θερμὸν δὲ ὕδωρ νόσους ἢ ἀπραξίας σημαίνει τῶν ἔθος ἐχόντων ὑδροποτεῖν. οὐ γὰρ κατὰ φύσιν ἔχει τὸ θερμὸν ὕδωρ. *Aquam bibere frigidam omnibus bonum est, aqua vero calida morbos, & impeditas actiones significat, his qui in consuetudine habent aquam potare. Non enim secundum naturam habet calida aqua.*

Aristot. PH. l. 28. c. 7. in fin. Quapropter merito Aristoteles scripsit valde paucos calidum, plures veró frigidum bibisse. Plinius vero nullum animal calidos potus sequi dixit. Arnal. Arnaldus in regimen Salernitanum ad illum versum:

Fortia, formosa, fragrantia, frigida, frisca.

Vinum, ait, *debet esse frigidum, quoad actum. Non autem quoad effectum. Vinum autem calefactum cum sit rarius, & subtilius citius inebriat, neruos debilitat, & corpus lædit, nisi in modica quantitate sumptum fuerit.* Hæc Arnaldus. Apud nos vero cum aliquem ad bibendum inuitamus dici solet: si vult se refrigetare.

Bocatcius n. 99. 8. Bocaccius: *Tres illos nobiles viros ad cubicula duxit, quos frigidissimis vinis aliquantum refrigerare fecit.* Sitis enim frigida appetit. De calido autem & frigido potu salubriter adhibendo hanc Galenus decisionem

Gal. p. ad Glauc. cap. 14. promulgauit: *Naturam, consuetudinem, ætatem, & ambien-*

bientis aeris temperiem esse considerandam: quibus perspectis aut calidus, aut frigidus potus assumetur. Nam qui frigidum bibere non consueuerunt, aut eo manifeste læduntur, quique natura frigidiores sunt, ac extreme senes, & in regione naturaliter frigida degunt, hybernoque tempore à frigido arcendi sunt. Qui vero aliter habent, potare intrepide possint. Ab experimento tamen nunquam recedendum, & à iuuantibus, & lædentibus depromendum iudicium est. Ita apud ipsum Galenum Aristoteles Mitilæneus vir in speculatione peripatetica primatum tenens, cum in morbum quendam incidisset, qui à frigidæ sane potione iuuari poterat, quia tamen talem potum nunquam ingessisset, Medicis eum bibere consulentibus repugnauit, manifesto se scire affirmans, se frigida gustata, spasmo correptum iri: Nam, & hoc ipsum asserebat se vidisse in alio, qui sibi, & corporis habitu, & temperamento erat similis, calidæque potioni erat assuetus. Celsus de ventris fluxu loquens ait: *Frigidam assidue potionem esse debere, contra priores auctores Asclepiades affirmauit, & quidem quam frigidissimam: ego experimentis quemq; in se credere debere existimo calida potius, an frigida vtatur.*

Gal. l. de consuetud. c. 5.

Cels. l. 4. c. 19.

CAPVT XXIII.

ARGVMENTVM.

ROmani calidam, vel æstiuo tempore in delitijs habebant, licet à medicis tunc eius vsus, quia materiam ad putrescendum aptam reddit, vetitus sit. Gelu, & frigus odores sopit. Vini natura ad frigus stupet, atque ipsum vinum debilius efficitur. Calda viuificat, & de potentia ad actum reducit. Idcirco vino immissa vniuersam vini potentiam exhibet, dotes ampliat, odorem, & saporem auget.

auget. Gelida nobiles vini partes confundit, odoremque ac saporem imminuit. In Sarnensi fluuio rubrum vinum ad refrigerandum appositum breui spatio saporem, & colorem amittit. Maluaticum in Septentrionem euectum in aquam rubeam conuersum est. Vinum sub dio super niuem in vase locatum in nullius saporis gelu mutatum est. Spiritus vero in imo detrusus.

CVM verò Romani in ipsa celsissimi Imperij gloria calidam, vel æstiuo tempore, quo & niuatos latices bibebant in delitijs habuerint, à Medicis autem æstate, & autumno calidæ vsus interdictus sit, quia omnem materiam ad putrescendum idoneam reddit, quomodo eam ad voluptatem absque salutis dispendio adhiberent perpendere nostri terminus orationis existet.

Doctores omnes in reg. feb. pestil.

Gelu, ac frigus non minus odores, quam sapores sopit, odor enim ab exalatione oritur, quem frigiditas cohibet, quæ similiter gustum obtundit ne saporem persentiat, calor contra laxans, sopita, & obtusa excitat. Vini natura vt Plinius ait ad frigus stupet. Hippocrates debilius effici scribit, vt odore, & sapore quodamodo destitutum restet. Calda autem viuificat, & de potentia ad actum reducit. Proinde vino immissa confestim vniuersam vini præstantiam exhibet, dotesque ampliat, odoremque, & saporem auget, & totam fragrantiam in illius profundo latentem excitat, atque omnes partes ipsius spiritales, & gratiores propalat. Gelida lympha nobiles, ac perfectas vini partes cōfundit, & suppeditat, odoremque, & saporem, & quicquid pulchri, aut boni habet detrahit. Hinc in Sarnensi apud Campanos flumine, rubrum vinum ad refrigerandum appositum breuissimi temporis spatio saporem omnem,

Pli l. 14. c. 21. Hip. l. de affec.

nem,

nem, simulque, & colorem amittit. Cuius rei similem euentum de generosissimo vino Maluatico à Mercatoribus ad Septentrionales plagas euecto contigisse ait Libauius, vt in aquam rubeã vllius saporis fuerit transmutatum. Et nos experimento vidimus vinum album, & rubeum, sub dio super niuem frigidissimo nitiali tempore in vase locatum totaliter in gelu fuisse conuersum nullius saporis, spiritum vero in imo detrusum reperimus, qui verior aqua vitæ dicitur, quam vulgaris, & venalis illa per destillationem extracta, quę pariformiter sub dio, & super niuem eodem tempore posita nullatenus fuit gelata.

CAPVT XXIV.

ARGVMENTVM.

ANtiqui seruentis aquæ portiunculam in sua sponte, vel niue refrigerato vino in ipsa patera immittebant: Vnde obtrusa odoris, saporisque qualitas pandebatur. Apulei, Martialis, Sidonij, Alcimi, Achmetis testimonia. Quam tamen non omnes adhibebant, verum petentibus tantum porrigebatur.

FERVENTIS itaque portiunculam aquæ veteres maiores nostri in refrigerati niue laticis, vel sua sponte frigidi pateram immittebãt, qua statim obtrusa odoris, saporisque qualitas pandebatur, quemadmodum in plantis etiam, & floribus cernimus, qui rore tacti fortius, & suauius redolent, ros enim subtilis existens odores attenuat, vt ex ijsdem plantis, & floribus facilius exhalent. Sic

Apulei. 2. metam. amasiæ fauores recolens Apuleius, calidæ modicum vino instillasse asserit: *Ac me, inquit, pressim deosculato, & corollis reuincto ac flore prosperso, arripit poculum: ac desuper*
Apul. 7. metam. *aqua calida iniecta porrigit bibam, idque modicum.* Et alibi: *Et instantia ait, validiore vinum iam immixtum, sed modico tepefactum vapore, faucijs illis, & crapula, vinolentiaque madidis, ipse abstemius non cessat impingere.* Calidæ autem modico poculum percuti solere Martialis ostendit hoc disticho:

Martial. apoph. 90. *Nos sumus audaces, plebeia toreumata vitri:*
Nostra nec ardenti gemma feritur aqua.

Ad delitias enim pro nobilibus ardenti calix feriebatur aqua, guttis aliquot feruentibus instar vulnerantis infixis, glacialibus flammidaque inspergendo, vt
Sidon. Apol. ep. 13. l. 2. Apollinaris inquit: *In que cristallis calerent vnguenta glacialibus.* Vnguenta enim atque odoriferas aquas instillabant. Alcimus Auitus:

Alcimus. l. 3 *Feruebat priscum cristallo algente falernum:*

Achmes in oneirocr. c. 196. Achmes in oneirocriticis: Εἰ δ' ἔπιεν οἶνον ζωμοκεκερασμένον, εὑρήσει θλῖψιν εἰς τ̃ πλοῦτον αὐτοῦ ἀνάλογον τῆς ζέσεως. *Si vinum mistum biberit, casum in opibns suis aduersum experietur, pro modo feruoris.*

Et lato Setinum ardebit in auro: Iuuenalis.

Non ob splendorem tantum, verum ob geminatam odoris suauitatem: quæ cum in vino, tum in auro è caldæ feruore sentitur: Aurum enim ignibus tactum iucundissimam fragrantiam emittit. Hincque illa seruorum sedulitas, atque acerba castigatio ni, & bene calidam, & celeriter adferrent. In singula autem pocula deferebatur:

Martial. ep. epig. 21. *Cum data sint equiti bis quina nomismata, quare*
Bis decies solus Sextiliane bibis?
Iam defecisset portantes calda ministros,
Si non potares Sextiliane merum.

Non

Non tamen omnes adhibebant. Verum ſecundum indigentiam poſcentibus exhibebatur.

Frigida non deſit non deerit calda petenti
Sed tu moroſa ludere parce ſiti. Martial.l. 14.ep.95.

FINIS.

INDEX

INDEX.

ba-

Fri-

Chri-

Pa-

Vo-

FINIS.

